

პაპუნა გაბისონია

ჭკადუაში

(ნარკვევი სოფლის ისტორიიდან)

რედაქტორი: თამაზ ბერაძე, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი.

რეცენზენტი: 1) ბეჟან ხორავა, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი.

2) ანზორ სიჭინავა.

კომპიუტერული უზრუნველყოფა: მარია გვილაგა.

თბილისი 2015

ზუგდიდიდან 18 კმ-ის დაშორებით, ჩრდილოეთის მხარეს, მდინარე ჩხოუშის (მდინარე ჯუმის შენაკადი) ხეობაში გაშენებულია სოფელი ჭკადუაში, რომელიც ტერიტორიულ-ადმინისტრაციულად ზუგდიდის რაიონს ეკუთვნის. სოფელი ზღვის დონიდან 240 მეტრ სიმაღლეზე მდებარეობს. მისი რელიეფი გორაკ-ბორცოვანია. მეურნეობის ძირითად დარგს ძველად მარცვლეული კულტურის – სიმინდის მოყვანა შეადგენდა. გარკვეული ადგილი მევენახეობას ეჭირა, რომელიც ძირითადად მალღარი ვენახებით იყო წარმოდგენილი. მისდევდნენ მსხვილფეხა და წვრილფეხა საქონლის მოშენებას. მეურნეობის ყველა ეს დარგი მხოლოდ ადგილობრივი მოსახლეობის სამომხმარებლო მოთხოვნილებებს აკმაყოფილებდა. გამონაკლის მარტო პრინც მიურატის ოჯახის კუთვნილი სავენახო მეურნეობა წარმოადგენდა, სადაც ღვინოს ბაზარზე გასაყიდად ამზადებდნენ. საბჭოთა პერიოდში ჭკადუაში ჩაის ვრცელი პლანტაციები გააშენეს, ხოლო დღეისათვის უპირატესობა ისევ სიმინდის მოყვანას და თხილის კულტურის გაშენებას ენიჭება. სამეურნეო დანიშნულებით მიწის ფართო გამოყენებამ ტყის ფართობების შემცირება გამოიწვია.

სოფლის სახელწოდება ჭკადუაში საფიქრებელია, რომ სამჭედლოს უკავშირდება (მეგრული „ჭკადუა“ ქართულ ჭედვას, დაჭედვას შეესაბამება), ან გვარ ჭკადუას (49, 390. 145). თუმცა 1886 წლის საკომლო აღწერის დავთარში ჭკადუაში არც ერთი ჭკადუას გვარის წარმომადგენელი არ არის მოხსენიებული. აღსანიშნავია, რომ 1908 წლისთვის ბათუმის ოლქის გონიოს „უჩასტოკში“ არსებობდა ლაზებით დასახლებული სოფელი ჭკადუეთი (62, 415).

ჭკადუაშს საკმაოდ მრავალფეროვანი და საინტერესო წარსული აქვს. სოფელში დღემდე შემორჩენილია XIX საუკუნის I ნახევარში აგებული დარბაზული ეკლესია და სამრეკლო. ასევე დგას ამავე საუკუნის 80-იან წლებში პრინც აშილ მიურატის და პრინცესა სალომე დადიან-მიურატის მიერ აშენებული ევროპული ტიპის სახლი, მდინარე ჩხოუშის მარჯვენა მხარეს ჩვენს დრომდე მოღწეული იყო გვიანი შუა საუკუნეების პატარა, დარბაზული ეკლესიის ნანგრევები.

არქეოლოგიურად ჭკადუაში შესწავლილი არ არის და შესაბამისად აქ რომელიმე ისტორიული ხანის მეტნაკლებად მნიშვნელოვანი ძეგლი აღმოჩენილი არაა. სავსებით შესაძლებელია, რომ საძიებო სამუშაოების შესრულების შემდეგ გამოვლინდეს ძველი ეპოქის ნასახლარების ნაშთები ან სამარხები. ამას გვაფიქრებინებს 1965 წელს სოფელ სააფაქიო ენწერში, რომელიც ჭკადუაშს ჩრდილოეთიდან ესაზღვრება, საცდელი გათხრების შედეგად გამოვლენილი ძველი ქვის ხანის ადამიანთა სადგომები, სადაც

ქვის იარაღებიც აღმოჩნდა (50, 85-87). ასევე, 1969 წელს ჭკადუაშის დასავლეთით 5-6 კმ-ის დაშორებით, მდინარე ენგურის პირას სოფელ პალურში „საძვალეს“ სახელით ცნობილ ძველზე გაითხარა სარიტუალო სწორკუთხა მოედანი და 15 სამარხი, სადაც ძველი წელთაღრიცხვის VIII-V საუკუნეებით დათარიღებული ბრინჯაოს ნივთები, სამკაულები და კერამიკის ფრაგმენტები აღმოჩნდა, ხოლო „ჟირსუკი I-“ის სახელით ცნობილ ბორცვზე: ახალი ქვის, გვიანი ბრინჯაოს, ძველი წელთაღრიცხვის VII-VI საუკუნეების, ელინისტური და ადრე ფეოდალური ხანის არქეოლოგიური ფენები გამოავლინეს (51, 26-28).

სოფელ ღიაში, ჭკადუაშის ჩრდილო-დასავლეთით, „დიდა ქირსას“ (ანუ მარიამ ღვთისმშობლის) სახელით ცნობილ ბორცვზე, სადაც გვიანფეოდალური ხანის ციხე დგას, ციხე-სიმაგრის შიგნით არქეოლოგებმა ადრე ფეოდალური ეპოქის, ადრე ბიზანტიური ხანის არქიტექტურისათვის დამახასიათებელი წესებით აშენებული მცირე ეკლესიის ნაშთები აღმოაჩინეს (52, 128-129).

მდინარე ენგურის მარცხენა მხარეს მდებარეობს ტერასა, რომელიც ჯვარზენიდან ჭკადუაშამდე გრძელდება, არქეოლოგიურ ლიტერატურაში „ჭკადუაშის ტერასის“ სახელწოდებით არის ცნობილი. საფიქრებელია, რომ ისევე როგორც დღეს, ენგურის მარცხენა მხარეს, ჭკადუაშ-ენწერი-ჩხორის ტერასაზე იმთავითვე ხელსაყრელი პირობები არსებობდა ადამიანის სამოსახლოდ. ყოველ შემთხვევაში ენწერ-პალურის სადგომების აღმოჩენა ამის საგულისხმო მანიშნებელია (53, 2. 50, 93-94).

მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე ჭკადუაშის ტერიტორიაზე მოსახლეობა უძველესი დროიდან უნდა ყოფილიყო, შუა საუკუნეების ჭკადუაშის შესახებ საისტორიო წერილობით წყაროებში ცნობები ჯერჯერობით არ მოგვეპოვება. XVII საუკუნეში სამეგრელოში მოღვაწე იტალიელი კათოლიკე მისიონერის დონ არქანჯელო ლამბერტის რუკაზე მდინარე ჭანისწყალსა და ენგურს შორის მოქცეულ ტერიტორიაზე შემდეგი დასახლებული პუნქტებია დატანებული: „ლააკუა?!“, ბაში (დღევანდელი კორცხელის უბანი), კორცხელი, ზუგდიდი, წალენჯიხა, ჯგალი, რუხი, მაგრამ მათ შორის ჭკადუაში მოხსენიებული არ არის (54, 75-76).

XVIII საუკუნის II ნახევარში, მკვლევარ-ისტორიკოს ო. სოსელიას ვარაუდით, სამეგრელოს მთავარმა კაცია II დადიანმა (1757-1788 წწ.) თავის უმცროს ძმას გიორგის საუფლისწულოდ სხვა სოფლებთან ერთად ჭკადუაშიც უბოძა (12, 97).

რადგან შუა საუკუნეებში ჭკადუაში საისტორიო წყაროებში არ იხსენიება, საფიქრებელია, რომ იგი რომელიმე დიდი სოფლის შემადგენლობაში შედიოდა. ჩვენი

ვარაუდით ასეთი სოფელი კორცხელი უნდა ყოფილიყო, რომელიც ჭკადუაშს სამხრეთიდან ესაზღვრება.

კორცხელი გვიან შუა საუკუნეში ცნობილი სოფელია. იქ დგას XVII საუკუნის 30-იან წლებში სამეგრელოს მთავარ ლევან II დადიანის (1611-1657 წწ.) მიერ აშენებული ღვთისმშობლის გუმბათოვანი ეკლესია (3, 151, 232), რომელიც ქრისტეს საფლავის მეტოქე (მონაცვალე) იყო საქართველოში (7,194). ლევან II-მ კორცხელში მცხოვრები 100 კომლი ყმა-გლეხი იერუსალიმის ქართველთა ჯვრის მონასტერს შესწირა (8, 66).

კორცხელის ერთ-ერთი უბან ბაშში შემორჩენილია შუა საუკუნეების ციხე-სიმაგრის ნაშთები. ეს ციხე „ჩიუის კარის“ სახელითაა ცნობილი და მადლობ ადგილ „ბაშის სუკზე“ მდებარეობს. თავისი მასშტაბებიდან გამომდინარე „ჩიუის კარის“ ციხე მნიშვნელოვანი სამხედრო-სტრატეგიული დანიშნულების სიმაგრე იყო და ენგურის მარცხენა ნაპირის საკმაოდ დიდ პერიმეტრს აკონტროლებდა (4, 31-33). „ჩიუის კარი“ მოგვიანებით შერქმეული სახელია და ის თავის დროზე კორცხელის (კოცხერის) ციხის სახელით იყო ცნობილი. სამეგრელოს ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით ცნობილია მტრებთან ბრძოლაში შეუპოვრობით განთქმული მეზობლი, ვინმე „ჩიუი“ (73, 231), რომლის სახელიც შემდგომ მიეკუთვნა კორცხელის ციხეს. ანალოგიური ვითარება გვაქვს ისტორიული ჭაქვინჯის ციხესთან დაკავშირებით, რომელსაც დღეს ჯიხაშკარის ციხეს ეძახიან.

გვიან შუა საუკუნეების კორცხელში დიდი ბაზრობა იმართებოდა, რასაც იტალიელი მისიონერი ლამბერტი გვამცნობს (5, 158). 1633 წელს აქ მეორე კათოლიკე მისიონერი ბერი დონ ჯუზეპე ჯუდიჩე მილანელიც იმყოფებოდა (6, 103-104).

ამგვარად, რადგან ამ პერიოდში კორცხელი მნიშვნელოვანი ცენტრი იყო, მის მეზობლად მდებარე ჭკადუაში (და არამარტო ჭკადუაში) კორცხელში შემაჯავლი ერთ-ერთი პატარა სოფელი უნდა ყოფილიყო.

ჩვენს მიერ მოძიებული საისტორიო დოკუმენტებში ჭკადუაში XIX საუკუნის 40-იან წლებშია მოხსენიებული. 1849 წლის 18 მაისს სამეგრელოს მთავარმა დავით დადიანმა საგანგებო სიგელით გრიგოლ დადიანს სოფელი ღია უბოძა. ამ დოკუმენტში აღნიშნულია, რომ კორცხელი და ჭკადუაში გრიგოლის საგამგეო ტერიტორიაში არ შედის. ეს სოფლები სხვას ეკუთვნის (66).

ჭკადუაში შემდგომ 1855 წლის 18 მაისს აფხაზეთის მთავარ მიხეილ შარვაშიძის მიერ თავის მეუღლისადმი გაგზავნილ წერილშია მოხსენიებული (1, 37). იმავე წლის 11 ივლისს თავად ბებუთოვის მიერ თავად დოღგორუკისადმი გაგზავნილ რაპორტში

ნათქვამია, რომ აფხაზეთის მთავარი მიხეილ შარვაშიძე „აფხაზეთში წასვლამდე, თავის ოჯახთან ერთად ენგურის მარცხენა ნაპირას მდებარე მეგრულ სოფელ ჭკადუაში ცხოვრობდა და ზაფხულის ცხელი ამინდის გამო ლენხუმში გამგზავრებას აპირებდა” (2, 47).

ჭკადუაში იხსენიება ასევე 1856 წლის 12 აგვისტოს მთავრინა (დედოფალ) ეკატერინესადმი სახლთუხუცესის მიერ მიწერილ წერილში, სადაც ნათქვამია, რომ ჭკადუაშიდან გადმოსახლებული აზნაური ქუცა ჩაჩიბაია დასახლდა ბეჟაშღალში (67).

XIX საუკუნეში ჭკადუაში ზუგდიდის მაზრაში შედიოდა და სასოფლო საზოგადოებას წარმოადგენდა. მის შემადგენლობაში შედიოდა ენგურისპირა სოფელი რიყე, რასაც 1886 წლის აგვისტოში შედგენილი ჭკადუაშის სასოფლო საზოგადოების სია (9) და 1887 წლის 28 ნოემბერს ზუგდიდის საერობო სასამართლოს ბოქაულ ტატიევის განცხადება ადასტურებს. ამ განცხადების თანახმად ზუგდიდში საჯარო ვაჭრობით იყიდებოდა თავად ნიკო ბესარიონის ძე დადიანის კუთვნილი მიწის ნაკვეთი, რომელიც მდებარეობდა სოფელ რიყეში, იგივე ჭკადუაში (10).

ჭკადუაშს ასევე ეკუთვნოდა დღევანდელი სოფელი ჩხორია, რომელიც მას დასავლეთით ესაზღვრება. ჩხორას იმ დროს ბეჟაშღალი (ბეჟას დეღე) ერქვა და უშუალოდ ჭკადუაშის ერთ-ერთი განაპირა უბანს შეადგენდა. ჩხორიას ცურყონასაც უწოდებდნენ (11, 322). რიყე და ბეჟაშღალი ჭკადუაშის სასოფლო საზოგადოებაში საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებამდე შედიოდა და მერე, ახალი სასოფლო-აღმინისტრაციული დაყოფის შემდეგ გამოეყო.

ჭკადუაში დადიანთა სათავადო სახლის კუთვნილი სოფელი იყო. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სამეგრელოს მთავარმა კაცია II დადიანმა XVIII ს-ის II ნახევარში თავის უმცროს ძმას გიორგის საუფლისწულოდ შემდეგი სოფლები უბოძა: ნოჯიხევი, ნოლა („სასახლე პალატი“ და ციხე-სიმაგრით), კურზუ („სასახლით“ აქ იყო მისი საზაფხულო რეზიდენცია – „დოხოორუ“), ნაფინსუ, ოჩხომური, რიყე და ჭკადუაში. გიორგი დადიანს რიყეში საზამთრო საყოფელი ჰქონდა, ხოლო ჭკადუაში – სასახლე. იგი 1799 წლის 5 დეკემბერს ლენხუმში, ზოგიშში გარდაიცვალა და დაკრძალეს მარტვილის ტაძარში. გიორგის სამფლობელოები მისი ძის, ნიკოლოზ (დიდი ნიკო) დადიანის ხელში გადავიდა.

ისტორიკოს ოლღა სოსელიას გვანჯი ჩიქოვანმა მიაწოდა ცნობა, რომ დიდი ნიკო 1780-1792 წლებს შორის დაიბადა ჭკადუაშის სასახლეში (12, 99-100). მკვლევარები: ს. დუმინი, პ. გრებელსკი და ი. ჩიქოვანი რუსეთში დაცულ ახლად აღმოჩენილ საარქივო

მასალაზე დაყრდნობით, ნიკო დადიანის დაბადების თარიღად 1764 წელს ასახელებენ (13, 64). ჩვენ ეს თარიღი უფრო სარწმუნოდ მიგვაჩნია.

ნიკოლოზ (დიდი ნიკო) დადიანი თვალსაჩინო სახელმწიფო მოღვაწე და თავისი დროის ერთ-ერთი განათლებული პიროვნება იყო. იგი დიდი პატივით სარგებლობდა არამარტო სამეგრელოში, არამედ მთელ საქართველოში. დიდად აფასებდნენ მას რუსეთშიც. დიდი ნიკო სამეგრელოს სამთავროს მსაჯულთუხუცესი და მდივანბეგი იყო. 1804 წელს ის სამეგრელოს სამთავროს მმართველობის უმაღლესი საბჭოს ერთ-ერთი წევრად დაინიშნა. დიდი ნიკო 1805 წელს სამთავროს დეპუტაციას ხელმძღვანელობდა რუსეთში და მოლაპარაკებას აწარმოებდა საიმპერიო ხელისუფლებასთან, რომ სამეგრელო რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში შეეყვანათ. იგი მონაწილეობდა 1806-1812 და 1828-1829 წლების რუსეთ-ოსმალეთის ომებში. რუსეთის მთავრობამ 1821 წელს ნიკოს გენერალ-მაიორის წოდება მიანიჭა და წმინდა ანას პირველი ხარისხის ორდენით დააჯილდოვა (13, 64). თუმცა ახალგაზრდა მთავარმა ლევან V დადიანმა გამთავრებისთანავე, მიუხედავად მისი დიდი ავტორიტეტისა და გავლენისა, იგი თანამდებობიდან დააქვეითა (14, 76).

ნიკო დადიანი სახელმწიფოებრივ მოღვაწეობას ლიტერატურულ საქმიანობასაც კარგად უთავსებდა. მის კალამს ეკუთვნის საისტორიო ნაშრომი „ქართველთა ცხოვრება“, სადაც საქართველოს ისტორია უძველესი ხანიდან მის დრომდე აღწერილი. მანვე დაწერა „დასტურლამა“ – სამართლის კრებული და რუსეთში მოგრაზურობის აღწერა – „მიმოსვლა“. წერდა ასევე ლექსებსაც (1, 41-42). ამ და სხვა დამსახურებების გამო თანამედროვეებმა მას „დიდი ნიკო“ შეარქვეს. თვითონ კი თავის სახელს და გვარს ასე წერდა: „ნიკოლაი გიორგის ძე დადიანოვი პირველი“. პირველს იმიტომ უმატებდა, რომ ეს განასხვავებდა მას სხვა ნიკო გიორგის ძე დადიანისაგან, რომელიც შეეფიდან იყო (3, 19) (საინტერესოა, რომ ნიკოს მამა გიორგი დადიანისძედ იწოდებოდა (12, 97).

ნიკო დადიანს თავის სიცოცხლეში ორი ცოლი ჰყავდა. მისი პირველი მეუღლე იყო გურიელ როსტომ ერისთავის ასული მარიაში. დაახლოებით 1800 წელს მისგან ნიკოს ვაჟიშვილი გიორგი შეეძინა. მარიაში და გიორგი პირველად 1802 წლის 7 ივნისის დოკუმენტში არიან მოხსენიებული (3, 19. 13, 64). დიდ ნიკოს მეორე ცოლისაგან, თავად მარშანიას ასულ ეკატერინესაგან ჰყავდა ვაჟები: ბესარიონი, ალექსანდრე, პეტრე, პავლე და ქალიშვილები: კესარია და ეკატერინე (ბათუ). კესარია ცოლად შეირთო ალი-ბეგ (ალექსანდრე) შარვაშიძემ, რომელიც აფხაზეთის ერთი მხარის – აბჟუის (შუა

სოფელი) მფლობელი იყო. დიდი ნიკო 1834 წლის 25 თებერვალს გარდაიცვალა და მარტვილის ეკლესიაში მამის გვერდით დაკრძალეს (3, 9, 19, 13, 64). ჭკადუაში მამისგან მემკვიდრეობით გიორგიმ მიიღო, ხოლო რიყე – ბესარიონმა.

დიდი ნიკო საეკლესიო აღმშენებლობით საქმიანობასაც ეწეოდა. 1811 წელს მან განაახლებინა კორცხელის ღვთისმშობლის ეკლესია, რასაც ტაძრის ერთ-ერთ სვეტზე შესრულებული მხედრული წარწერა მოწმობს (3, 11). ზუგდიდის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში დაცულია ნიკო დადიანის დღიური, რომლის ბოლოს არის მისი მინაწერი: „ახალდაბის ეკლესიის შენება დავიწყე წელს 1824-ს ივნისის 4“ (15). ამავე დღიურში ტოპონიმი ახალდაბა მრავალჯერ არის მოხსენიებული. ის ასევე დამოწმებულია 1842 წლის 8 იანვარს გაცემულ დოკუმენტში: „მიწერილი მთავრისაგან თავად ნიკო დადიანოვის ძეთადმი ახალდაბის მიცემულობის შესახებ“ (68). მკვლევარ ო. სოსელიას ვარაუდით ახალდაბის ეკლესიის აშენება დიდი ნიკოს კუთვნილ რომელიღაც სოფელში უნდა მომხდარიყო (12, 104). ისტორიკოსმა შ. ბურჯანაძემ გადაჭრით ვერ გადაწყვიტა ამ ეკლესიის მდებარეობა ოჩამჩირის თუ ოკრიბის (იმერეთი) ახალდაბისთვის მიეკუთვნებინა (3, 12).

ვფიქრობთ, რომ ეს ახალდაბა არც ერთს არ ეკუთვნოდა. ნიკო დადიანს ოჩამჩირეში და ოკრიბაში მამულები არ ჰქონდა. 1911 წლის 21 ოქტომბრის გაზეთ „კოლხიდაში“ მივაკვლიეთ ცნობას, სადაც წერია: „1911 წლის 9 ოქტომბერს სოფელ ჭკადუაში უნდა მომხდარიყო კენჭისყრა ახალდაბის მთავარანგელოზის ეკლესიის პირველი შტატის სამღვდელო კანდიდატის ასარჩევად“ (16). ასევე, 1923 წელს საქართველოს სიძველეთა და ხელოვნების ძეგლთა დაცვის კომიტეტის მიერ შექმნილმა საგანგებო კომისიამ პროფესორ გ. ჩუბინაშვილის, აკაკი ჭანტურიას და ზუგდიდის აღმასკომის წევრ ი. შონიას შემადგენლობით, იმავე წლის 24 მაისიდან 5 ივნისამდე ზუგდიდის მაზრაში არსებული ეკლესიები მოინახულა და საგანგებო აქტით მათი ხელშეუხებლობა დაადგინა. ამ ეკლესიებს შორის აღმოჩნდა: ჭკადუაშის ახალდაბის და პრინცესა მიურატის ეკლესიები (68, 84).

მიგვაჩნია, რომ ეს საყდარი არის დღეს ჭკადუაშის ცენტრში მდგომი დარბაზული ეკლესია და სამრეკლო, რომელიც მთავარანგელოზის სახელობის იყო და დიდი ნიკო დადიანის ბრძანებით XIX საუკუნის 20-იან წლებში ააშენეს. ჭკადუაშში მცხოვრებ 1925 წელს დაბადებულ გრიშა (ქოჩო) დადიანს გადმოცემით გაუგონია, ამ ეკლესიის აშენებას დიდ ნიკოს რომ უკავშირებდნენ (55). ჭკადუაშს გარკვეული პერიოდი ახალდაბა ერქვა. 1842 წლის კავკასიის მხარის რუქაზე ეს სოფელი ახალდაბის სახე-

ღწოდებით არის დატანებული (71). 1861 წლის სამეგრელოს რუკაზე ჭკადუაშს ისევ ახალდაბა ეწოდა და აღნიშნულია იქ არსებული ეკლესია (72). ამას ერთგვარად ადასტურებს XIX საუკუნის ცნობილი საზოგადო მოღვაწე იონა მეუნარგია. იგი ჩამოთვლის ზუგდიდის მაზრაში შემავალ სოფლებს, მათ შორის კორცხელს და ახალდაბას, მაგრამ ჭკადუაში დასახელებული არა აქვს (17, 112).

გამომდინარე აქედან, XIX საუკუნის 20-იან წლებში (ან უფრო ადრე) დიდი ნიკოს ბრძანებით ჭკადუაშს ახალდაბა უწოდეს. ეს სულაც არ არის გასაკვირი, რადგან იმავე საუკუნის დასაწყისში სამეგრელოს მთავრის გრიგოლის პატივსაცემად ზუგდიდისათვის გრიგოლიოპოლისის დარქმევა უნდოდათ. 1849 წელს სოფელს ისევ ძველი სახელწოდება დაუბრუნდა (67), ხოლო, როგორც ზემოთ ნახსენები საგაზეთო წერილებიდან ჩანს, 1911 წლისთვის ტოპონიმი ახალდაბა მხოლოდ ჭკადუაშის ცენტრალურ უბანს შემორჩა. აქ იდგა დიდი ნიკოს მამისეული სასახლე. ბოლოს 1890-1910 –იან წლებში ამ სახლში მისი შთამომავალი ნიკოლოზ (ჯგებე) დადიანი ცხოვრობდა. ადგილობრივ მაცხოვრებელს, 1914 წელს დაბადებულ ბესარიონ (ბოჩო) პაპავას ეს სასახლე კარგად ახსოვს. ის ხის ორსართულიანი შენობა ყოფილა, რომელსაც გალავანი და თხრილი ჰქონდა გარს შემოვლებული. იქვე იდგა დიდი ცაცხვის ხე. საბჭოთა წყობილების დამყარების შემდეგ დადიანთა ეს სასახლე დაანგრიეს, შემდგომ იქ ჩაის გადამამუშავებელი ფაბრიკა ააშენეს.

დიდი ნიკოს უფროსი ვაჟი იყო გიორგი II დადიანი (1800-1883 წწ). რომელსაც მამისაგან მემკვიდრეობით ჭკადუაში გადაეცა. ცნობილი ქართველი საზოგადო მოღვაწე დიმიტრი ყიფიანი, რომელიც გარკვეული ხნის განმავლობაში სამეგრელოს სამთავროს უმაღლეს საბჭოში მუშაობდა, მის შესახებ წერდა: „ეს კაცი შუა ხნისაა, მას საუცხოო, კეთილშობილური და ჭკვიანი გარეგნობა აქვს. ქართულს ლაპარაკობს მჭერმეტყველურად და ძველებური დახვეწილი ზრდილობის პატრონია“ (1, 45). გიორგი დაქორწინებული იყო ბარბარე ისლამის ასულ დადემქელიანზე, რომლისგანაც ჰყავდა ხუთი შვილი: ქალიშვილები – ალექსანდრა, შინაურობაში ცუცუ (1822-1864 წწ.), მაია (1833-1922 წწ.) და ვაჟიშვილები – დავითი (1830-1907 წწ.) ანტონი (დაიბადა 1835 წელს), კონსტანტინე (1846-1903 წწ.).

გიორგი ერთხანს სამთავროს კარზე მდივანბეგად იყო დანიშნული, მაგრამ 1836 წელს იგი გადააყენეს (13, 65). ამის მიზეზი იყო მისი ქალიშვილის ალექსანდრას (ცუცუ) გათხოვება აფხაზეთის მთავარ მიხეილ (ჰამუთ ბეგ) შარვაშიძეზე. ამ ქორწინებას სასტიკად ეწინააღმდეგებოდა კავკასიის მთავარმართებელი ბარონი როზენი, რომელიც

კიცხავდა აფხაზეთის მთავარს, რომ მას უკანონო ქორწინება სურდა, რადგან წინათ ორი ცოლი ჰყავდა, რომელთაგან ერთი იმუამადაც ცოცხალი იყო. მიხეილის ყოფილი ცოლი – მარიაში, შხეფელი ნიკო დადიანის ასული იყო. ალექსანდრას შერთვამდე მიხეილი სამეგრელოს მთავრის ასულ ნინოზე დაქორწინებას ცდილობდა, მაგრამ როზენის კატეგორიული მოთხოვნის შემდეგ სამეგრელოს მთავარმა ლევან V დადიანმა აფხაზეთის მთავრის წინადადება უარყო. ამის შემდეგ, 1836 წლის იანვარში, ალექსანდრა დადიანი, რომელიც მამიდა კესარიასთან აფხაზეთში, სოფელ კოდორში იმყოფებოდა, მიხეილ შარვაშიძემ მოიტაცა და 18 იანვარს იქორწინა მასზე (18, 447).

კავკასიის მთავარმართებლის მიერ ამ ქორწინების აკრძალვის ნამდვილ მიზეზს წარმოადგენდა ის, რომ რუსეთის ხელისუფლება აფხაზეთის მთავარს არასანდო პიროვნებად მიიჩნევდა და მიხეილს ოსმალეთის იმპერიასთან კავშირში სდებდა ბრალს. ამის გამო გიორგი დადიანი სამსახურიდან დაითხოვეს. საფიქრებელია, რომ გიორგის ინტერესებშიც შედიოდა ეს ქორწინება, რადგან ამით იგი აფხაზეთის მთავრის ოჯახს უმოყვრდებოდა. სამეგრელოს მთავართან კონფლიქტის გამო გიორგი დადიანი იძულებული გახდა 30 თანმხლებ პირთან ერთად თავი სვანეთში სიმამრისთვის შეეფარებინა, მაგრამ მალე მოდავე მხარეები შერიგდნენ და გიორგიც ჭკადუაში დაბრუნდა (13, 64).

თვით ალექსანდრა გიორგის ასული გამორჩეული სილამაზის და ზნეობრივი თვისებების მქონე ქალი ყოფილა, რასაც აღტაცებაში მოუყვანია გენერალი ბებუთოვი, რომელიც აღნიშნავდა, რომ ალექსანდრამ აფხაზების დიდი სიყვარული მოიპოვა, როცა ბზიფის ოლქს მთავრის არყოფნის დროს განაგებდა. ოსმალების წინააღმდეგ ბრძოლის დროს, ერთ-ერთ საბრძოლო ოპერაციაში მას განსაკუთრებული გამჭრიახობა და თაოსნობა გამოუჩენია (19, 48). დიმიტრი ყიფიანი ალექსანდრას “მშვენიერ, ჭკვიანს, ღვთისმოსავს და მოსიყვარულე ადამიანს“ უწოდებდა, რომელიც – „ხუთი შვილის დედაა და ქმარსაც მსურვალედ უყვარს“. სხვაგან დიმიტრი ყიფიანი წერდა: „ალექსანდრა როგორც ჩანს, ძალიან ახალგაზრდაა და მიუხედავად იმისა, რომ ხუთი შვილი ჰყავს, ძალიან კარგად არის შენახული და შეიძლება ითქვას, რომ მშვენიერია. ქართულს ლაპარაკობს თავის მამასავით ჩინებულად“. მას დ. ყიფიანისთვის უთქვამს: „ჩემთვის მეტად სასიამოვნოა, რომ თქვენ გხედავთ, რადგან თქვენ ქართველი ხართ და მაშასადამე ჩვენი ქვეყნის შვილი“ (1, 47-48).

ალექსანდრა აფხაზეთში გათხოვების შემდეგაც სტუმრობდა მშობლიურ სოფელ ჭკადუაში მამის სახლს. 1853 წელს დაიწყო რუსეთ-ოსმალეთის მორიგი, ე.წ. „ყირიმის

ომი”, რომელმაც აფხაზეთისა და სამეგრელოს სამთავროებიც მოიცვა. ოსმალთა სარდალი ომერ-ფაშა მრავალრიცხოვანი ჯარით ჯერ ზღვით აფხაზეთში შემოვიდა და იქიდან სამეგრელოსაკენ გამოემართა. აფხაზეთის მთავარმა მიხეილ შარვაშიძემ რუსების მხარე დაიკავა და დიდი დახმარებაც გაუწია, თუმცა ამაგი არ დაუფასეს და ღალატიც დასწამეს, მაგრამ ვერ დაუდასტურეს. ომის დროს, როცა ომერ-ფაშა ოდიშ-აფხაზეთს იკლებდა, მიხეილს ცოლ-შვილი თავდაპირველად სიმამრთან, გიორგი დადიანთან ჭკადუაშში ჰყავდა გახიზნული. თვითონაც ერთი პერიოდი იქ იყო, მაგრამ 1855 წელს თავის სამთავროს დაუბრუნდა. ჩვენ ზემოთ ვახსენეთ გენერალ ბებუთოვის პატაკი, რომლითაც ის ზემდგომებს მიხეილის ჭკადუაშში ყოფნას და მერე უკან, აფხაზეთში დაბრუნებას ატყობინებდა. შემორჩენილია მიხეილის წერილი ალექსანდრასადმი ჭკადუაშში მიწერილი: „საყუარელო ალექსანდრა! გრიგოლ შარვაშიძე და ქირთ ტაგუ (ე.ი. ქართველი ტაგუ) გამომიგზავნია ვითომც შენი და ბავშვების წასაყვანად აქეთ, და არამც არ დაუჯეროთ იმათ და არ წამოხვიდეთ. ეს არავინ გაიგოს. რამდენ ხანს შეძლო შეიქციე, და მამაშენი როცა მოვა, თვითონ მიხედება. ეს წიგნი უჩვენე და რავარც ჯობდეს ისე იქმს. გიორგი (მიხეილის შვილი, ზემდგომში ცნობილი საზოგადო მოღვაწე გიორგი შარვაშიძე) შენთან მოაყვანინე, ლეჩხუმს არ წაიყვანონ. ბაბუშია (მეორე შვილი) ჩქოტუებს გამოატანე, გულნაკლულად არიან, გაზრდილი წავგართვიო. მე მალე ვერ მოვალ, მაგრამ ჩემთვის ნუ სწუხხარ, პატარა გიორგი შეგიქცევს. შენი მიხაილ შარვაშიძე. 18 მაისი 1855 წლისა, ოჩამჩირით“. წერილს გარედან აწერია „აფხაზეთის მთავრინა ალექსანდრა გიორგის ასულსა ჭკადუაშს, საკუთარ ხელს“ (1, 37).

გიორგი II დადიანი და მისი ძმები: პეტრე და ბესარიონი სამეგრელოს ახალგაზრდა მთავრის დავით დადიანის დიდი მოწინააღმდეგეები იყვნენ, თუმცა ამას გარეგნულად არ ამჟღავნებდნენ. 1855 წელს მათ სოფელ სუჯუნაში ხალხი აუმხედრეს ბოქაულთუხუცეს კონსტანტინე დადიანს (მთავრის ძმას), რომელსაც სუჯუნის სასწაულმოქმედი წმინდა გიორგის ხატის გადასვენება უნდოდა მარტვილის ეკლესიაში, დედოფალ ეკატერინეს განკარგულებით. მთავარი მათ „სამ მუშკეტერს“ ეძახდა (14, 81, 98).

გიორგი II დადიანის ვაჟებიდან უფროსი – დავით დაქორწინებული იყო ბაბილინა გიორგის ასულ გურიელზე, მომდევნო ანტონს ცოლად ჰყავდა ეკატერინე ქაიხოსროს ასული წულუკიძე, ხოლო უმცროსის, კონსტანტინეს მეუღლე ელენე ოთარ დადემქელიანის ასული იყო. გიორგის უმცროსი ქალიშვილი მაია ცოლად ჰყავდა მთავრის ძმას კონსტანტინე დადიანს.

დავით დადიანს ქალ-ვაჟი: ბარბარე (შინაურობაში ბაჭუა, დაიბადა 1858 წელს) და ნიკოლოზი, იგივე ჯვებე (დაიბადა 1865 წელს) ჰყავდა. ჯვებე დაქორწინებული იყო მარიამ დადემქელიანზე. კონსტანტინე დადიანის ვაჟი მუშნი დადიანი (1874-1924 წწ) ნიუგეოროდის დრაგუნთა პოლკის ოფიცერი იყო. იგი აზნაურ ჯიჯიკიას ქალიშვილ ეკატერინეზე იყო დაქორწინებული. მუშნი და მისი ძმა დავითი (იგივე ოთარი) 1924 წელს ბოლშევიკებმა დახვრიტეს (13, 64).

ძირითადად ასეთი იყო ჭკადუაშის დადიანთა სათავადო სახლის ძირითადი შტოს გენეალოგიური ნუსხა. დიდი ნიკოს შთამომავალთა ნაწილი ჭკადუაშ-რიყეს გარდა სოფელ ოჩხომურშიც მკვიდრობდა.

1856 წელს რუსეთ-ოსმალეთის ომის დამთავრების შემდეგ, 1857 წელს სამეგრელო გლეხთა დიდმა აჯანყებამ მოიცვა, რომელსაც მჭედელი უტუ მიქავა ჩაუდგა სათავეში. იგი სოფელ ფუქიდან (დღევანდელი სოფელი მიქავა, წალენჯიხის რ-ნი) იყო და სოფელ ჯვარში სამჭედლო ჰქონდა გახსნილი. როგორც ცნობილია ამ ომში ოსმალთა შემოსევის გამო სამეგრელო განსაკუთრებით დაზარალდა. მებატონეებმა ომერ-ფაშას ჯარისაგან მიყენებული ზარალის ანაზღაურება გლეხთა სასტიკი ექსპლოატაციის ხარჯზე დაიწვეს. სამეგრელოს დედოფალ ეკატერინეს რუსეთში ყოფნის დროს სოფელ სალხინოში გლეხთა მღელვარება დაიწყო და მალე ის გრანდიოზულ ამბოხებაში გადაიზარდა, რაშიც მთელი სამთავროს გლეხობამ მიიღო მონაწილეობა. სამეგრელოს სამთავრო კარმა დახმარებისათვის რუსეთის ხელისუფლებას მიმართა და ეს აჯანყება იმერეთის გენერალ-გუბერნატორმა კოლუბიაკინმა ჩაახშო. ამბოხების მოთავეები და აქტიური მონაწილეები დააპატიმრეს და ხანგრძლივი ვადით რუსეთის შორეულ მხარეებში გადასახლება მიუსაჯეს. აჯანყების მეთაური უტუ მიქავა არხანგელსკში გადასახლეს, საიდანაც იგი 11 წლის შემდეგ დაბრუნდა. ბუნებრივია სამეგრელოს გლეხების ასეთ ფართო გამოსვლას არც ჭკადუაშელი გლეხები დააკლდებოდნენ და საყოველთაო ჩაგვრის წინააღმდეგ, რასაც სხვებივით ისინიც განიცდიდნენ, ხმას ამოიღებდნენ. მართლაც ჩვენამდე მოღწეულია ცნობა აჯანყებაში მონაწილე ორი ჭკადუაშელი გლეხის შესახებ.

1857 წლის 16 სექტემბერს ქუთაისის გენერალ-გუბერნატორი №85 პატაკს უგზავნის კავკასიის მეფისნაცვალს. ამ პატაკში დაპატიმრებულ გლეხთა სიაში მოხსენიებულია სოფელ ჭკადუაშში მცხოვრები დათუ ძიკის ძე ნაჭყებია (თავად გიორგი დადიანის ყმა) და უტუ ივანეს ძე ნაჭყებია (თავად ბესარიონ დადიანის ყმა). პატაკში ხაზგასმითაა მითითებული, რომ ეს გლეხები მთავრობას განსაკუთრებულ

წინააღმდეგობას უწევდნენ და ამიტომ 6 წლით ციმბირში მათ გადასახლებას ითხოვდნენ. 1857 წლის 25 ოქტომბერს კავკასიის მეფისნაცვალის რუსეთის იმპერიის შინაგან საქმეთა მინისტრს პატაკს უგზავნიან, საიდანაც ირკვევა, რომ დათუ და უტუ ნაჭყებიები რუსეთის შიდა გუბერნიაში, სამხედრო-საჯარიმო ბატალიონში გაამწესეს ერთი წლის ვადით, ხოლო ვადის გასვლის შემდეგ იქვე, გადასახლებაში კიდევ ორი წელი პოლიციის ზედამხედველობის ქვეშ უნდა ეცხოვრათ (20, 85).

1876 წლის ივნისში ჭკადუაშის მეზობელ სოფლებში: ლიასა და ფახულანში გლეხთა მღელვარებამ იფეთქა. გლეხობა თავად გრიგოლ დადიანს აუმხედრდა, რომელიც ფულადი გადასახადის ამოღებას იძულების წესით ცდილობდა. მებატონეს მთავრობის მოხელეები დაუდგნენ გვერდში. ლიასა და ფახულანში ზუგდიდის მაზრის უფროსის მეთაურობით სამხედრო რაზმი გაიგზავნა ამბოხებულთა დასასჯელად. ამ დონისძიებამ საქმე კიდევ უფრო გაართულა. ლიასა და ფახულანის გლეხობას მეზობელი სოფლების, მათ შორის ჭკადუაშელი გლეხებიც გვერდში დაუდგნენ და მათმა რიცხვმა 4 ათასს მიაღწია. საბოლოოდ დამხმარე სამხედრო ძალების გამოყენებით ქუთაისის გუბერნატორის მოადგილემ და პოლკოვნიკმა პრინცმა მღელვარების ჩაქრობა მოახერხეს (63).

* * * *

1880-იან წლებში ჭკადუაშში ფართო სავენახო-მეურნეობის გაშენება დაიწყო პრინც აშილ მიურატმა და მისმა მეუღლემ, პრინცესა სალომე დადიან-მიურატმა. როგორც ცნობილია, საფრანგეთის უმაღლესი არისტოკრატიული ოჯახის წარმომადგენელი, იმპერატორ ნაპოლეონ ბონაპარტეს დის შვილიშვილი, აშილ შარლ ლუი ნაპოლეონ მიურატი 1867 წელს პარიზში დაქორწინდა სამეგრელოს მთავრის დავით დადიანისა და დედოფალ ეკატერინე ჭავჭავაძის ასულ სალომეზე. მალე მიურატები საქართველოში, სამეგრელოში გადმოვიდნენ საცხოვრებლად. აქ დედოფალმა ეკატერინემ სიძე-ქალიშვილს მამულები ზუგდიდში, სალხინოში, ჭკადუაშში და რიყეში უბოძა. აშილსა და სალომეს ჰყავდათ ვაჟიშვილები – ლუსიენი შარლ-დავითი (ლუკიანე) და ნაპოლეონი ლუი-აშილი (ნაპო) და ერთი ქალიშვილი – ანტუანეტა (შინაურობაში ბებე). მიურატებმა სალხინოში კეთილმოაწყვეს იქ არსებული დადიანების ყოფილი სასახლე, გააშენეს მდინარე წახხურის პირას მშვენიერი ბაღი

და ჭადრების ხეივანი, რაც მთავარია მოაწყვეს მევენახეობის დიდი მეურნეობა, კერძოდ, დიდ ფართობზე გააშენეს ადგილობრივი ოჯალეშის ჯიშის ვაზი, რომლისგანაც საუცხოო ხარისხის ღვინო დგებოდა. მიურატებმა მეურნეობა ევროპულ ყაიდაზე მოაწყვეს, სადაც ადგილობრივ დაქირავებულ მუშახელს იყენებდნენ. ოჯალეშის ჯიშის ვაზი, რომელსაც XIX საუკუნეში ფილოქსერას გავრცელების გამო გადაშენება ემუქრებოდა, ფაქტობრივად მიურატების სამეურნეო მოღვაწეობის შედეგად გადარჩა და დღემდე მოაღწია.

1880-იანი წლებიდან აშილმა და სალომემ ანალოგიური მეურნეობის მოწყობა ჭკადუაშში დაიწყეს. აქ მათ ევროპული ტიპის ვილა ააშენეს და ვენახების გაშენებას შეუდგნენ, თან ადგილობრივთან ერთად ამერიკული და ფრანგული ვაზის ჯიშებიც დარგეს (სამეგრელოში დღესაც შემორჩენილია ვაზის ჯიში, რომლისგანაც შავი ღვინო მზადდება და მას „ფრანგულას“ უწოდებენ).

მიურატების ერთსართულიანი ვილა დღესაც დგას ჭკადუაშში მდინარე ჩხოუშის მარცხენა მხარეს, საკმაოდ მაღალ გორაკზე და მისი უკანა მხარე მდინარეს ტყით დაფარულ ხეობას გადაჰყურებს. სახლის უკან ციცაბო ფერდობია, სადაც აკაციის კორომები იზრდებოდა. ვილას წინა მხრიდან გარს ოდნავ ამაღლებული ვაკე აკრავს (დღეს იქ ყოფილი პიონერთა ბანაკის კორპუსები დგას). სახლის გარშემო მშვენიერი პანორამაა გაშლილი: ჩრდილოეთით კავკასიონის მთები მოჩანს ხოლო სამხრეთით და დასავლეთით კოლხეთის დაბლობი იშლება. ვილის გვერდით დგას მიურატების მიერ დარგული არაენდემული წარმოშობის უზარმაზარი ხე. შენობის ასაშენებლად გამოყენებულია რიყის ქვა, აგური, თიხა და ხე. შენობა ერთსართულიანია და თითქმის მთლიანად ხის აივანი უვლის გარს.

მთავარი შესასვლელიდან მისაღებ ოთახში შევდივართ, რომელიც ორი კარით ვრცელ დარბაზს უკავშირდება, რომელსაც სამი ტრაპეციის ფორმის დიდი ფანჯარა ამშვენებს. მისაღები ოთახის მარჯვნივ ოთხი ოთახია განლაგებული, რომლებსაც აივნიდან ცალ-ცალკე შესასვლელი კარები აქვთ, მხოლოდ ერთი ოთახი ცალკე კარით უკავშირდება მისაღებს (გადმოცემით ამ ოთახს ეტყობოდა იმდროინდელი ნატყვიარი, როცა პრინცმა აშილმა თავი მოიკლა). მარცხენა მხარეს სამი ოთახია განლაგებული. სამხრეთ-დასავლეთით ვილისთვის ცალკე ოთახია მიდგმული, ხოლო სამხრეთით მას ორ ოთახიანი ფლიგელი ეკვრის. დიდი დარბაზის ქვეშ ვრცელი სარდაფია მოწყობილი, რომელიც ნახევრად მიწაშია და ქვით არის ამოყვანილი. შორიახლოს, სახლიდან 10-12 მეტრის დაშორებით მარნის ნანგრევებია შემორჩენილი.

ვილის სიგრძე 28 მეტრს, ხოლო სიგანე 13 მეტრს შეადგენს. შენობის ძირითადი ნაწილისათვის მიღებული დარბაზის სიგრძე 13 მეტრია, სიგანე – 8,5 მეტრი, ფლიგელის სიგრძე 10 მეტრია, სიგანე 10 მეტრი.

მიურატების ამ საცხოვრებლის დღევანდელი მდგომარეობა ძალიან მძიმეა. კედლები დაბზარულია, ბათქაში ჩამოცვენილი, იატაკი ზოგად დამპალია, რადგან სახლს აწვიმს. უნდა ითქვას, რომ საცხოვრებლად ვილა ძალიან მოხერხებულია და მის ამგებს უგემოვნებს ნამდვილად ვერ დავსწამებთ. ოთახების განლაგება გონივრულად არის გადაწყვეტილი. იგი სავსებით კომფორტული და მყუდრო საცხოვრებელი ნაგებობაა. უდავოდ, ძალიან კარგი საქმე გაკეთდებოდა თუ მოხდებოდა ამ ვილის რესტავრაცია, რადგან ამ სოფლის წარსულის ერთ-ერთი ამსახველი ნაგებობაა.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, აშილმა და სალომემ ჭკადუაშში ვენახები გააშენეს და მეღვინეობას მოჰკიდეს ხელი. 1894 წელს მათ ჭკადუაშში, თავის მამულში მასპინძლობა გაუწიეს ი.გ. კლინგენის სამეცნიერო ჯგუფს, რომლებიც ქუთაისის გუბერნიის სამეურნეო ცხოვრების შესწავლას აწარმოებდა. ჯგუფის ერთ-ერთმა წევრმა გიორგი ჩიჩუამ ამ ექსპედიციის მოგზაურობას გაზეთ „ივერიაში“ სტატიები მიუძღვნა და მათ შორის ჭკადუაშში მიურატებთან სტუმრობაც აღწერა: „აქ მასპინძელმა კარგად მიგვიღო და დაგვატარა თავისი ზვარი, რომელიც გაუშენებია აქ ჭკადუაშშივე და სივრცით იქნება 40 ქცევამდე. ზვარში თითქმის ყველა გვარი ვაზია ჩვენებური: სვანური (ობჟალეში-ალბათ ოჯალეში), საფერავი, მწვანე და ფრანგული მურვედი (ეს ფრანგული მურვედი და ჩვენებური სვანური, მეგრულად შონური ერთი და იგივე ყურძენია, დაუდგენელია საფრანგეთიდან მოუტანიათ სამეგრელოში თუ სამეგრელოდან წაუღიათ საფრანგეთში. ახლა კი მურვედი პრინცს საფრანგეთიდან აქვს გამოწერილი. პრინცს ჩვენი ვაზები დაუძენია ადესას (იზაბელა) ვაზზედ, ყველას კარგად უხარნია და იმედიც ჰქონდა კარგი მოსავლისა, მაგრამ სამწუხაროდ ვაზს ფილოქსერა გასჩენია. პრინცი უვლის და სწამლობს ვაზს, მაგრამ არ ვიცი ამისგან რა გამოვა. ეს დიდი გვარის კაცი თავისი ცოლ-შვილით ისეთი მუშაკია, რომ სასურველია მეზობლებმა ამათ მაინც წაჰბადონ და უკადრისობა მიწის მუშაობისა დაივიწყონ. პრინცისა და პრინცესას შვილებს ისე კარგად შეუსწავლიათ მეურნეობის წესი და განსაკუთრებით ვაზის მოვლა, რომ სასიამოვნო სანახავნი არიან. მთელი დღე მუშაობაში არიან გართულნი. პრინცმა თავის ღვინოების ჭაშნიკი გვიჩვენა. ეს ღვინოები კარგი ღირსების არიან. გვაჩვენეს აგრეთვე მათი ღვინოებისაგან შინ გაკეთებული კონიაკი, ყოველსავე ამას ისინი უვლიან და მათი ზედამხედველობით კეთდება (21).

ჭკადუაშში აშილ მიურატის სამეურნეო მოღვაწეობას შეესო ოლდმერიც, რომელმაც აშილის გარდაცვალებასთან დაკავშირებით ვრცელი წერილი გამოაქვეყნა გაზეთ „Новое обозрение“-ში 1895 წლის 4 მარტს. მოგვყავს წერილიდან ნაწივეტი, რომელიც იმითაც არის საინტერესო თუ რა რეზონანსი გამოიწვია ადგილობრივ მცხოვრებლებში პრინცის ფართო სამეურნეო საქმიანობის გაჩაღებამ და მან ჩვენში რა ჯიშის ფრანგული ვაზის ნერგები შემოიტანა: „აშილ მიურატმა ჭკადუაშში გადმოსახლების მერე ხელი მიჰყო სოფლის მეურნეობას, თუმცა აქ მას მრავალი მოწინააღმდეგე გამოუჩნდა. პრინცმა აქ მცხოვრებლებს საკუთარი მამულით სარგებლობა აუკრძალა და მიწები ღობით შემოაკავა. წინათ ამ ტერიტორიებს იქვე მცხოვრები ჭკადუაშელი გლეხები საქონლის საბალახოდ იყენებდნენ, ხოლო მეურნეობის მოწყობის შემდეგ ეს შეუძლებელი გახდა. ისმოდა საჩივრები: „ასეთი მემამულის გვერდით ცხოვრება შეუძლებელია, ქათმებსაც კი არ შეუძლიათ მის ღობეს გადაუფრინონ“. თუმცა გარკვეული დროის გავლის შემდეგ გლეხებში ეს მოსახზრება მკვეთრად შეიცვალა. ჭკადუაშში უკვე გაისმოდა: „საჭიროა ისე მუშაობა, როგორც პრინცი მუშაობს“ ან „ისე უნდა დაიცვა საკუთრება როგორც პრინცი იცავს“. 1889 წელს პრინცმა დაიწყო ვენახების გაშენება იქ სადაც გაუვალი ეკალ-ბარდი, დაუმუშავებელი მიწები იყო, მიურატების ოჯახმა დარგო იმერული, ფრანგული და ამერიკული ჯიშის ვაზის ნერგები. მათ შორის: კაბერნე, კაბერნე-სავინიონი, მურვედი, ფოლ-ბლანში, პორტუგე-ბლე, დიურიფი, ვერდო და მალბეკი. ამ ყურძნის ჯიშებმა ბრწყინვალედ გაიხარეს და ჭკადუაშში პრინცის სავენახე მეურნეობამ 10 დესეტიანა მიწა დაიკავა“(22).

უნდა ითქვას, რომ ჭკადუაშში მიურატის მოსვლამდე ადგილობრივი მცხოვრებლები აქაური ვაზის ჯიშებისაგან ძალიან კარგი ხარისხის ღვინოს აყენებდნენ. 1885 წელს, როდესაც ილია ჭავჭავაძე სამეგრელოს სტუმრობდა, სოფელ ცაიშში მას მასპინძლობა იონა მეუნარგიამ საკუთარ სახლში გაუწია. სადილობისას ილიას რამდენიმე ყანწი ოჯალეშის ღვინო მიურთმეგია, რომელიც მისთვის საგანგებოდ ჭკადუაშიდან ჩამოუტანიათ. (23, 36). ეს ოჯალეში მცირე რაოდენობით გაუშენებიათ მიურატებს აქ, ხოლო შედარებით მრავლად ცოლიკაური და ფრანგული მალუაზი (55).

იმ დროს, როცა აშილ და სალომე მიურატები ჭკადუაშში სავენახე მეურნეობას აწყობდნენ, ადგილობრივი თავადი, ვექილი დავით გიორგის ძე დადიანი და მისი ვაჟიშვილი ჯგებე (ნიკოლოზი) საკუთარი მიწების გაყიდვით იყვნენ დაკავებული. 1894 წელს დავით და ჯგებე დადიანისაგან ძოვია ჯოლიამ სამი ქცევა მიწა სამოც მანეთად იყიდა. ძოვიას მამა – გურუშია გიორგი მეორე დადიანის ყმა იყო. შემდეგ ძოვია სოფელ

შეშლეთში გადასახლდა და თავისი მიწა კი ჭკადუაშელ გლეხ გვაჩი ივანეს ძე პაპავას მიჰყიდა. 1895 წლის ივლისში გვაჩი პაპავა უკვე უშუალოდ დავით დადიანისაგან 300 მანეთად ყიდულობს მიწის ნაკვეთს ჭკადუაშელში და მას ყველა წესის დაცვით ზუგდიდში, სანოტარო კანტორაში, რომელიც პრინციესა მიურატის სახლში იყო განთავსებული, ნოტარიუს სოლომონ ჯიქიასთან აფორმებს (24).

ჯვებე დადიანი მამულების გაყიდვის მერე თავის მეზობელ გლეხებს დაუპირისპირდა. მაგალითად, თავის დროზე ჭკადუაშელში დიდი აურზაური გამოუწვევია მასა და გლეხ ბურდელუ ბუინავას შორის დავას. ერთხელ ჯვებე მთავრობის მოხელეთა თანხლებით გადასახადის წასართმევად ბუინავას ოჯახში შეჭრილა. ბურდელუს სასტიკი წინააღმდეგობა გაუწევია. საქმე ხელჩართულ ჩხუბამდეც მისულა. ბოლოს მოდავე მხარეები აღექსი ჩიქოვანს გაუშველებია და რადგან ბურდელუ ბუინავა მართალი ყოფილა, საბოლოოდ ის გაუმართლებიათ (60, 438).

ზემოთ მოყვანილი ეს ფაქტები კარგად ასახავს ბატონყმობის გაუქმების შემდეგ სოფლად შექმნილ რეალობას, როცა გადარიბებული მემამულისაგან შეძლებული გლეხი უძრავი ქონების ყიდვას და დამტკიცებას ცდილობს. ამ მხრივ გამონაკლისს არც ჭკადუაშელში შეადგენდა. უფრო უარეს დღეში ჩავარდა ჭკადუაშელის სასოფლო საზოგადოებაში შემავალ სოფელ რიყეში მცხოვრები თავადი ნიკო ბესარიონის ძე დადიანი, რომელსაც 1887-1888 წლებში ზუგდიდის საერობო სასამართლოს გადაწყვეტილებით ვალის გამო ორჯერ საჯარო ვაჭრობით გაუყიდეს მიწის ნაკვეთები (10).

* * * *

1895 წლის 15 თებერვალს, დილის 3 საათზე ჭკადუაშელში საკუთარ სახლში თავი მოიკლა პრინციმა აშილ მიურატმა, რომელიც ციებით იყო ავად და აუტანელი ტკივილები ტანჯავდა. ოჯახის წევრებს, რომლებიც თოფის ხმაზე იმ ოთახში შევარდნენ სადაც ავადმყოფი იწვა, საშინელი სურათი დაუხვდათ: უკვე გარდაცვლილი პრინცის საწოლზე აბოლებული თოფი ეგდო (26). მიურატის გარდაცვალებამ იმდროინდელ საზოგადოებაში დიდი გამოხმაურება გამოიწვია. პრესის ფურცლებზე მისი დეაწლისა და დამსახურების შესახებ ბევრი წერილი დაიწერა. მისი სიკვდილი ყველასთვის მოულოდნელი და გულსატკეპნი იყო.

გარდაცვლილი პრინცი 1895 წლის 22 თებერვალს დაკრძალეს ჭკადუაშელში, თავისივე მამულში მშენებარე კათოლიკურ ეკლესიასთან (აშილი კათოლიკური აღმსარებლობის მიმდევარი იყო). დაკრძალვას დიდძალი ხალხი დაესწრო. ეს ამბავი

გაზეთ „ივერიის“ ფურცლებზეც გაშუქდა: „ოცდაორს ამ თვეს დაკრძალეს პრინცის აშილ მიურატის ნაშთი. რამდენსამე დღის წინ გარდაცვალებული პრინცის ნაშთის დაკრძალვისას ქუთაისიდან მოვიდა ჭკადუაშში პრინცი ოლდენბურგი მეუღლითურთ. ნაშთის დაკრძალვას დაესწრნენ გურია-სამეგრელოს მღვდელმთავარი გრიგოლი, სამეგრელოს თავადი ნიკოლოზი (ნიკოლოზ დადიანი, სალომეს ძმა), თავადი კონსტანტინე მუხრანსკი, ტფილისის გუბერნატორი თავადი შარვაშიძე მეუღლითურთ, ძმა განსვენებულისა პრინცისა ლუსიენ მიურატი, ზუგდიდის მაზრის თავად-აზრანურთა წინამძღოლი, წარჩინებულნი თავად-აზნაურნი, სამღვდლოება, ადგილობრივი ადმინისტრაცია, მოხელენი. სამეგრელოს და ყოველი მხრიდან მოვიდა ხალხი პატივსაცემად ღირსეულის კაცისა, რომელიც 18 წელიწადია ცხოვრობდა აქ.

სასახლის ერთ ზალაში ესვენა ძვირფას კუბოში ნაშთი განსვენებულის პრინცისა, შემკობილი ყვავილებით და გვირგვინებით. ხალხი შემოდით და მღუღარე ცრემლით დასტიროდა პრინცის ნაშთს. 4 საათზე გამოასვენეს ნაშთი განსვენებულისა, რომელსაც გამოჰყვა ოჯახობა და ნათესაობა. კუბო მოჰქონდა თავად შარვაშიძეს და სხვა პატივცემულთ. წინ კელაპტრებით, ბაირაღებით, მგალობლებით მიუძღოდა კათოლიკეთა პატრი. უკან მიჰყვებოდა დიდძალი ხალხი. ამრიგად, პრინცის ნაშთი მიიტანეს საკუთარსა, ჯერ-ჯერობით დაუმთავრებელ კათოლიკეთა ეკლესიის ეზოში, სადაც დამზადებული იყო ნაშთის დასაკრძალავად „აკლდამა“. იქ დაასვენეს კუბო წესის ასაგებად. გაათავა თუ არა წესის აგება კათოლიკეთა პატრმა, ბატონმა ა.ა. ვერმიშევმა წარმოსთქვა სიტყვა“ (27).

სალომემ მეუღლის საფლავზე სამლოცველო (ე.წ. Часовник) ააგო, რომელიც 4 სვეტიან გადახურულ ნაგებობას წარმოადგენდა, ხოლო სვეტებს შორის მსხვილი ჯაჭვი იყო გაბმული.

1896 წლის 23 ნოემბერს დიდი ზეიმით აკურთხეს აშილის მიერ დაწყებული ეკლესია. თავდაპირველად პრინც მიურატს აქ კათოლიკური ეკლესიის აგება სურდა, მაგრამ მისი გარდაცვალების შემდეგ, სალომემ საყდარი მართლმადიდებლურად აკურთხებინა გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოს გრიგოლს. კურთხევას უამრავი ხალხი დაესწრო. პრინცმა ამ საყდრის აშენება რუსეთის იმპერატორ ალექსანდრე III და მისი ოჯახის სადგურ ბორკაში მომხდარ სარკინიგზო ავარიაში გადარჩენის გამო გადაწყვიტა. ეკლესია ინგლისელ ტექნიკოს-მშენებელ აშორსტის, რომელიც ფოთი-თბილისის რკინიგზაზე მუშაობდა, ნახაზების მიხედვით ააგეს. ტაძარი „წმინდა ალექსანდრე ნეველის“ სახელობაზე აკურთხეს. ის მომცრო ზომის, მაგრამ ლამაზად

და მდიდრულად იყო შემკული, რომლის მსგავსი ახლო-მახლო არ იდგა (28). მიუხედავად ნაადრევად მოსული დიდი თოვლისა, რომელმაც სოფლებში მოძრაობა შეაფერხა, ახლო-მახლო სოფლებიდან პრინცესა მიურატის მამულში მაინც უამრავი ხალხი მივიდა და ახალი ეკლესიის კურთხევას დაესწრო. ნაადრევად დაწყებულმა ზამთარმა ადგილობრივი მოსახლეობა დიდ გაჭირვებაში ჩააგდო (29).

ჭკადუაშის ახალი, „წმინდა ალექსანდრე ნეველის“ სახელობის ეკლესია იდგა იქ, სადაც დღეს პრინც აშილ მიურატის საფლავის ქვა დევს, ვილიდან ორასიოდე მეტრის დაშორებით. ეკლესია საბჭოთა პერიოდში დაუნგრევიათ და მისი ქვები სხვადასხვა დანიშნულებით გამოუყენებიათ. 1950-იან წლებში ჯერ კიდევ შემორჩენილი ყოფილა მისი ნაშთები. კორცხელის საეკლესიო ოლქის მთავარსუცესის (ბლადოჩინის) ზედამხედველობის ქვეშ არსებულ საყდრებში მსახურ სასულიერო პირთა შესახებ 1908 წლის მონაცემების მიხედვით, ამ წელს ჭკადუაშის, მისი უმაღლესობა პრინცესა მიურატის სასახლის „კეთილმორწმუნე მთავარ ალექსანდრე ნეველის“ ეკლესიის მღვდელი იყო სამსონ ჭანტურია, ხოლო მედავითნე დიმიტრი ჩხაპელია (30). (სამსონ ჭანტურიას ასული პარასკევა (1900-1919 წწ), რომელიც დათიკო დანელიას მეუღლე იყო, დაკრძალულია ჭკადუაშის მთავარანგელოზის სახელობის ეკლესიის ეზოში).

1895 წლისთვის ზუგდიდის მაზრაში შემავალ სოფლებში და მათ შორის ჭკადუაშში ქურდობა-ყაჩაღობას მასიური ხასიათი მიუღია. ამასთან დაკავშირებით ვინმე „იკლამ“ გაზეთ „კვალში“ სპეციალური წერილი გამოაქვეყნა: „განსაკუთრებით ამ უკანასკნელ ხანებში სრულიად აკლებულია ქურდობისაგან ზუგდიდის მაზრა. მაგალითად: სოფელ ჭკადუაშში უშიშრად დაბრძანდებიან „აბრაგები“ და ანადგურებენ საწყალ გლეხობას. წარსული მაისის უკანასკნელ რიცხვებში 6 ყაჩაღი შეუფარდა ღამით ერთ, ჭკადუაშში მცხოვრებ გლეხს ნ. ნაჭყეობას. წაართვეს რაც რამ საფასი ნივთი ებადა და ბოლოს, როცა ფულები ვერ ჰპოვეს, გალახეს საწყალი გლეხი და შემდეგ მღერით და თოფების სროლით წაბრძანდნენ. მეზობლებმა გაიგეს, მაგრამ შიშით კრინტიც არად დაუძრავთ. ამგვარი შემთხვევები ჩვენში უკანასკნელ ხანებში მეტად გახშირდა. გასულ ივნისის 20-დან ივლისის პირველ რიცხვებამდე ს. ჭკადუაშში მოუპარავთ 6 ცხენი და სხვა მრავალი წვრილფეხობა, საბრალო გლეხობა იძულებულია ამ გაცხარებული მუშაობის დროს ქურდებს სდიოს და თავისი დაკარგული საქონელი ეძებოს. ჩვენ ძლიერ გვაკვირვებს ის გარემოება, რომ ადგილობრივი პოლიცია, რომლის პირდაპირი მოვალეობაა ხალხი დაიცვას და დაიფაროს ქურდ-ავაზაკებისაგან, რატომ აქამდის არავითარ ზომებს არ ხმარობს ამ საზიზღარი

მოვლენის მოსასპობად (31).

1896 წლისათვის ზუგდიდიდან სოფელ ჯვარამდე საკმაოდ კეთილმოწყობილი გზა გადიოდა. ეს გზა ზემო სამეგრელოს სახელით იყო ცნობილი, რომელიც ჯვარიდან სოფელ ჯგალის გავლით სალხინომდე და მარტვილამდე მიდიოდა. გზის ზუგდიდი-ლიას მონაკვეთზე 4 ბორბლიანი საზიდრებს თავისუფლად შეეძლოთ მიმოსვლა. ზემო სამეგრელოს გზის ერთი ნაწილი ჭკადუაშის ერთ-ერთ უბანზე, ბეჟაშღალზე (დღევანდელი სოფ. ჩხორია) გადიოდა. გარდა ამისა ჭკადუაშში ზემო სამეგრელოსკენ მიმავალი კიდევ ერთი გზაც გადიოდა. ხოლო სოფელ რიყეში, რომელიც ჭკადუაშის სასოფლო საზოგადოებაში შედიოდა, სამხედრო მოქმედებების დაწყების შემთხვევაში ენგურის მარცხენა ნაპირას სამხედრო სტრატეგიული პოზიციის მოწყობა იყო მოაზრებული. (32, 129).

1898 წლისთვის ჭკადუაშელი გლეხობა სიღარიბემ დიდ გაჭირვებაში ჩააგდო. გადასახადის გადაუხდელობის გამო მთავრობის მოხელეები გლეხებს იძულებით ართმევდნენ ყველაფერს, რომ მათი დავალიანება დაეფარათ. შექმნილი მდგომარეობა ეტყობოდა იმდენად მძიმე იყო, რომ იმავე წლის 18 აგვისტოს გაზეთ „ცნობის ფურცელში“ ვინმე „ქაჯანა მეთვალყურე“ ამ ამბავს წერილით გამოეხმაურა: „ჭკადუაში მდებარეობს 17-18 ვერსის მანძილზე დაბა ზუგდიდიდან. ხალხი აქ უფრო მუშა გლეხობაა, რომელიც ამჟამად ძალიან გაღარიბებულია, რადგან უმთავრეს სახსარს იქაურებისას შეადგენდა სიმინდი და სიმინდს ფასი აქ აღარ აქვს. სიღარიბე და გაჭირვება აქაურ მკვიდრთა ამჟამად იმ ზომამდის არის მიღწეული, რომ სახელმწიფო გადასახადი ორი წელია რაც ნახევარზე მეტს არ გადაუხდია. საცოდავი სანახავი იყო ღარიბი გლეხები, რომლებსაც გადასახადისათვის უყიდინდნენ ყველაფერს, რაც კი ებადა“ (33).

1894 წელს ჭკადუაშის მეზობლად მდებარე სოფელ სააფაქიო ენწერში (სააფაქიო ენწერს იმიტომ უწოდებდნენ, რომ ის წინათ თავად აფაქიძეთა სამფლობელოს წარმოადგენდა), „პრაპორშიკმა“, თავადმა ბუჭუა მამუკას ძე აფაქიძემ სააფაქიო ენწერის მოსახლეობას თავისი ხარჯით ხის ეკლესია აუშენა. მანამდე იქ მცხოვრებლებს ეკლესია ძლიერ შორს ჰქონდათ (საფიქრებელია, რომ ჭკადუაშში). ამ ეკლესიისათვის ბუჭუა აფაქიძემ ხის გაღავანი შემოავლებინა, შეამკო საეკლესიო ნივთებით და 30 ქცევა მიწა შესწირა. მღვდელს დაუნიშნა ჯამაგირი 400 მანეთის ოდენობით, ხოლო მეღვინეს 125 მანეთი. ბუჭუა აფაქიძის ძალისხმევით სააფაქიო ენწერში სკოლაც გაიხსნა, რომელსაც ხალხი თავიდან ძალიან გულგრილად მოეკიდა. მაგრამ

1895 წელს ბუჭუა აფაქიძემ სკოლისათვის საკუთარი შენობა ააშენებინა და 2 ქცევა მიწა გადასცა“ – გვატყობინებს 1902 წელს გაზეთ „ივერიაში“ დაბეჭდილი წერილით ამ სკოლის მასწავლებელი არსენ ხვინგია (47).

არსენ ხვინგიას მერე ამ სკოლის მმართველი და მასწავლებელი იყო მღვდელი კონდრატე თოლორაია, რომელსაც თბილისის სასულიერო სემინარიის 3 კლასი ჰქონდა დამთავრებული. მეორე მასწავლებელ – პოლიკარპე ანდრიას ძე ნაჭყებიას თბილისის მებაღეობის სკოლა დაუმთავრებია. იგი მღვდლის შვილი იყო. ამ სკოლას მფარველობდა და მეურვეობდა ბუჭუას ვაჟი, თავადი ბაგრატ აფაქიძე.

პოლიკარპე ნაჭყებიას მამა, ანდრია უნდა იყოს 1911 წელს ჭკადუაშის მთავარანგელოზის სახელობის ეკლესიის მღვდლის არჩევისას მონაწილე ერთ-ერთი კანდიდატი. ეს არჩევნები, როგორც ქვემოთ ვნახავთ, დიდი დავიდარაბით დასრულდა. ანდრია ნაჭყებიას კანდიდატურა, რომელსაც მრევლი ერთხმად უჭერდა ხმას, ხელაღებით დაიწუნეს ჭკადუაშის მამასახლისმა და კორცხელის საეკლესიო ოლქის მთავარმა დეკანოზმა, ბლალოჩინმა სამსონ თვალთვაძემ. თუმცა მას როგორც ჩანს მღვდლად დანიშვნა მაინც მოუხერხებია.

1900 წელს ჭკადუაშში პირველად დაურგავთ ჩაის ბუჩქები, სულ 300 ძირი (61, 96). საბჭოთა წყობილების დამყარებისა და კოლმეურნეობის შექმნის შემდეგ, ჩაის ბუჩქების დარგვამ მასობრივი ხასიათი მიიღო და სახნავ-სათესი სავარგულების დიდი ნაწილი დაიკავა. კომუნისტურ ეპოქაში ჭკადუაშში ჩაის ფოთლები დიდი რაოდენობით იკრიფებოდა და სოფლის ცენტრში მდგარ ფაბრიკას გადასამუშავებლად მიეწოდებოდა. დღეს ჩაის დამზადება ძალზე მცირე რაოდენობით ხდება და პლანტაციების უმეტესობა ამოძირკული ან მოუვლელია.

XX საუკუნის დასაწყისში ჭკადუაშში მთელი რიგი ახალი ამბები მოხდა. ჯერ კიდევ 1897 წელს პარიზში, აშილ და სალომე მიურატების უფროსმა ვაჟმა, პრინც ლუსიენმა (ლუკიანე) ფრანგი არისტოკრატის, ჰერცოგ როან ბუშეს ქალიშვილ მარიაზე სენტ-ფრანსუა ქსავიეს ეკლესიაში ჯვარი დაიწერა. ჯვრისწერა საკმაოდ გრანდიოზულად ჩატარდა და სიძე-პატარძალს უამრავი საჩუქარი მიართვეს ნათესავებმა და მიწვეულმა სტუმრებმა. იმავე წელს ლუსიენი ახალშერთული ცოლით საქართველოში ჩამოვიდა. აბაშის რკინიგზის სადგურზე მათ უამრავი ხალხი ოვაციით და ტაშისცემით დახვდა. სალომემ უფროს ვაჟიშვილს სალხინოს მამულში, თავის სასახლეში უზარმაზარი ქორწილი გადაუხადა (45). ბუნებრივია ლუსიენი მარიასთან ერთად ჭკადუაშში თავის მამულსაც მოინახულებდა.

პრინცი ლუსიენი მიურატი ქუთაისის გუბერნიის მედვინეობის და მევენახეობის კომიტეტის წევრი იყო, რომელსაც კარლ ანდრეის ძე პაკვალენი თავმჯდომარეობდა (43, 207).

1904 წელს დაწყებულ რუსეთ-იაპონიის ომში მონაწილეობა მიიღო სალომეს მეორე ვაჟიშვილმა, პრინც ნაპოლეონ (ნაპო) მიურატმა, რომელიც მანამდე საფრანგეთის არმიაში მსახურობდა. ოფიცრობა მან კუნძულ მაგადასკარში (ინდოეთის ოკეანე) მდგარ ფრანგულ კოლონიურ ჯარში მიიღო, შემდეგ კი დედუღეთს დაუბრუნდა და სამსახური რუსეთის იმპერიის არმიაში გააგრძელა. 1904 წელს ნაპოლეონი მანჯურიაში (ჩრდილო-აღმოსავლეთ ჩინეთი) დაიჭრა, სადაც დაღესტნის პოლკში ესაულის ჩინით მსახურობდა. დაჭრილი პრინცი, როგორც იმდროინდელი გაზეთი „ივერია“ იტყობინებოდა, ჭკადუაშში, თავის დედის სალომეს მამულში დაბრუნდა და ჭრილობების მოშუშების შემდეგ ისევ ბრძოლის ველზე აპირებდა დაბრუნებას (34). მაგრამ, როგორც შემდგომ გაირკვა, ნაპოლეონ მიურატის ჭრილობა საშიში არ ყოფილა და იგი საომარ ფრონტზე დარჩენილა.

ჭკადუაშის წარსულის შესახებ საინტერესო ცნობებს იძლევა ამ სოფლის მკვიდრის, ცნობილი პიროვნების, გვანჯი ჩიქოვანის მოგონებები. იგი 1881 წელს (სხვა ცნობით 1879 წელს) დაიბადა ჭკადუაშში თავად ალექსი ლევანის ძე ჩიქოვანის ოჯახში. გვანჯის დედა – კესა, სამურზაყანოელი თავადის, თადა ემხვარის ასული იყო. პატარაობისას იგი აღსაზრდელად ივანე ბუინავას ოჯახში მიუბარებიათ.

პატარა გვანჯის თავდაპირველად კორცხელის პირველდაწყებით სკოლაში უსწავლია, მაგრამ რადგან იქ სწავლა რუსულ ენაზე წარმოებდა, იგი ვერ შეეგუა სკოლას და თავი დაანება. გვანჯის ქართული წერა-კითხვა მეზობელი მღვდლისაგან ხვინგიასგან (არსენი-პ.გ) უწავლია.

გვანჯი ჩიქოვანის მოგონებებში განსაკუთრებით აღსანიშნავია ეპიზოდი, როდესაც ის ბიძამისს, დედის ძმას, გიდ ემხვარს იხსენებს, რომელიც მეტად წარმოსადგვი და ვაჟკაცი ადამიანი ყოფილა. გიდ ემხვარს პოლიციასთან შეტაკება მოუვიდა, რისთვისაც დაიჭირეს და ციმბირში გადაასახლეს. ციმბირიდან გიდი გამოიქცა და ოთხი თვის მერე ჭკადუაშში დის სახლში მივიდა, ხოლო შემდეგ აფხაზეთში გადავიდა. 1900 წლის 10 მარტს გიდ ემხვარი ღამით ჭკადუაშს ისევ ესტუმრა. გამთენიისას გვანჯი ჩიქოვანის სახლს ურიადნიკ ცხომელიძის მეთაურობით კაზაკების რაზმმა ალყა შემოარტყა და ემხვარს დანებება მოსთხოვა. გიდმა მათ სროლით უპასუხა. ერთი კაზაკი მოკლა და თავს გაქცევით უშველა. მასთან ერთად მისი დისწული გვანჯიც გაიქცა.

მეორე დღეს ჭკადუაშში ზუგდიდის მაზრის უფროსი მხლებლებითურთ მივიდა და მოკლული კაზაკი წაასვენეს.

1901 წლის 20 ივლისს ბიძა-დისწული ჭკადუაშში კონსტანტინე დადიანის სახლში შემთხვევით შეხვდნენ ერთმანეთს. ღამე გიდმა სახლში დაძინება არ მოისურვა და მსახურს უბრძანა ქვეშაგები ბაღში, დიდი წაბლის ხის ძირას გაეშალა. გვანჯი კი სახლში დარჩა. ძებნილების შესახებ ვიღაცამ პოლიციას შეატყობინა და იმავე ღამეს ზუგდიდიდან ოფიცრების: გოგოლიშვილის და ბერიძის მეთაურობით ასკაციანმა პოლიციის რაზმმა კონსტანტინე დადიანის სახლს ალყა შემოარტყა. პოლიციელებმა გვანჯი გააღვიძეს, მერე სახლი და ბაღი გაჩხრიკეს. იქ მძინარე გიდ ემხვარს გოგოლიშვილმა და ბერიძემ ტყვიები დაუშინეს. თუმცა მძიმედ დაჭრილმა ემხვარმა ორივე ოფიცრის ადგილზე მოკვლა მაინც მოახერხა, მაგრამ ისიც ადგილზევე დახვრიტეს. ამასობაში გვაჯი პოლიციელებს გაექცა და მათ სროლა დაუწყო. შეტაკებისას ცხრა პოლიციელი დაიჭრა. მეორე დღეს ზუგდიდიდან მაზრის უფროსი ავიდა ჭკადუაშში და მოკლული ოფიცრები წაასვენა, ხოლო გარდაცვლილი გიდ ემხვარი ჯერ იქვე დაკრძალეს, შემდეგ კი სამურზაყანოში გადაასვენეს.

გაქცეული გვანჯი ჯერ თავის სოფელში მასწავლებელი კალისტრატე ალშიბაიას სახლში იმალებოდა, შემდეგ მამასთან ერთად ზუგდიდის სამაზრო პოლიციაში გამოცხადდა. იგი ციმბირში გადაასახლეს, საიდანაც 1905 წელს დაბრუნდა (60, 353-419).

1905 წელს რუსეთის იმპერიაში პირველი რევოლუცია დაიწყო, რომელმაც იაპონიასთან დამარცხებული ცარიზმის რეჟიმი შეაზანზარა. შეიარაღებული დაპირისპირება და შეტაკებები ძირითადად 1907 წლამდე გაგრძელდა და მთავრობამ მისი ჩახშობა ძლივს მოახერხა. პოლიტიკურ არენაზე გამოჩნდნენ ახალ-ახალი პოლიტიკური მიმდინარეობები და პარტიები. საქართველოს მოსახლეობამაც რევოლუციაში აქტიური მონაწილეობა მიიღო. ჭკადუაშშიც გამოჩნდნენ პირველი რევოლუციონერები, რომელთა შორის აღსანიშნავია ვასილ ნესტორის ძე ალშიბაია და მუშნი დადიანი. ჭკადუაშში მათ ხშირად სტუმრობდნენ ნესტორ კალანდარიშვილი (შემდგომში სახემოსვეჭილი ბოლშევიკ-რევოლუციონერი, რუსეთში, ციმბირში სამოქალაქო ომების გამოჩენილი მონაწილე, რომელიც “ციმბირული პაპას” სახელითაც არის ცნობილი), პეტრე და სპირიდონ კვიციანი (შემდგომში ეროვნულ-დემოკრატები).

ვასილ ალშიბაია დეკანოზ (მღვდელი) ნესტორ ალშიბაიას ვაჟი იყო. იგი ქუთაისში სწავლობდა და როგორც ჩანს, სოციალ-ფედერალისტთა პარტიის წევრი იყო. ვასო აქტიურად მონაწილეობდა ზუგდიდში ერობის (თვითმართველობის) შემოღების

საქმეში, კერძოდ 1905 წლის 28 აგვისტოს ზუგდიდში პრინცესა სალომე მიურატის ეზოში თავი მოიყარეს მაზრის თავად-აზნაურებმა და მესაკუთრე გლეხებმა ერობის შემოღების მიზნით. კრება გახსნა მაზრის თავად-აზნაურთა წინამძღოლმა გ. კ. დადიანმა. ერობის საბჭოში შევიდნენ ექვთიმე ბერიშვილი, ვასო ალშიბაია და მ. გობეჩია. ვასო ალშიბაია მონაწილეობდა 10 წევრისაგან შემდგარ კომისიაში, რომელსაც გარკვეული რეფორმების შემუშავება ევალებოდა. მანვე გაილაშქრა ცენზის შემოღების წინააღმდეგ, რაც გულისხმობდა ხმის მიცემის უფლებას მხოლოდ იმ პირებზე, რომლებსაც ერთ ქცევაზე მეტი მიწა ჰქონდა. ვასო ალშიბაიამ ერობის ამ კრებაზე სიტყვის, ბეჭდვის და კავშირების თავისუფლება მოითხოვა, მაგრამ გადასახადების ინსპექტორმა პოდობედოვმა და კრების თავმჯდომარემ გ. დადიანმა ეს მოთხოვნა უგულებელყვეს. მანამდე, 1905 წლის 17 ივნისს ზუგდიდში ჩამოვიდა ქუთაისის გენერალ-გუბერნატორი, თავადი ჯამბაკურ-ორბელიანი, რომელსაც დახვდნენ მაზრის უფროსი კელამოვი, ზუგდიდის “დეპუტატი” დათა კარტოზია, ბოქაულები და სოფლის მამასახლისები. გუბერნატორმა გააკიცხა რევოლუციის პროპაგანდისტები, სადამოს კი პრინცესა სალომე მიურატს ჭკადუაშში ეწვია, ხოლო მეორე დღეს ქუთაისში გაბრუნდა (38).

1905 წლის 27 ნოემბერს ჭკადუაშში გლეხებმა გააუქმეს სასოფლო საზოგადოების სამმართველო. გადააყენეს თანამდებობის პირები, აირჩიეს ათისთავები და ასისთავები. იმავე დამეს დაწვეს სოფლის სამმართველოს შენობა და ყველა საბუთი (61, 56) .

1906 წლიდან რევოლუციური მოძრაობა საქართველოში თანდათანობით შესუსტდა. იმავე წლის დასაწყისში ქუთაისში ცეცხლი გაუხსნეს და ტყვიით დაჭრეს ზუგდიდის მაზრის უფროსი, სიმკაცრითა და შეუბრალებლობით განთქმული კელამოვი. კელამოვმა მისი დაჭრა ვასო ალშიბაიას და სილიბისტრო სვანიძეს დააბრალა. სვანიძე 1906 წლის 4 მარტს ქუთაისის ოლასყურის სასაფლაოზე დახვრიტეს. მანამდე, იმავე წლის 11 თებერვალს სოფელ ჭკადუაშში მოვიდა მთავრობის კაზაკთა სადამსჯელო რაზმი პოლკოვნიკ ხოძინსკის მეთაურობით (ხოძინსკის რაზმი გენერალ ალიხანოვ-ავარასკის სადამსჯელო ჯარის, რომელმაც რევოლუციონერულად განწყობილი საქართველოს ბევრი დასახლებული პუნქტი დაარბია, ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი იყო), სადაც: “პროვოკატორების მიერ გავრცელებული ხმებით თითქოს სოციალ-ფედერალისტთა 200 კაციანი შეიარაღებული რაზმი საბრძოლველად იყო მომზადებული და წინააღმდეგობის გაწევას აპირებდა მთავრობის ჯარებისათვის. ვითომ ამ რაზმს წინამძღოლობდა მუშნი დადიანი. ზუგდიდიდან მოსული სადამსჯელო

რაზმი პირველად დეკანოს ნესტორ აღშობაიას სახლს მიადგა და მისი შვილის, ვასოს ჯარის მეთაურთან გამოცხადება მოითხოვეს, რომელსაც სოციალურ-ფედერალისტთა ზუგდიდის ორგანიზაციაში მონაწილეობას აბრალებდნენ, თუ არა და სახლის გადაწვას აპირებდნენ” (36). ვასოს, რომელიც მთავრობის თვალში ცნობილ და საშიშ რევოლუციონერად ითვლებოდა, ყველა ყაბარდოში გახიზვნას ურჩევდა, მაგრამ იგი უარზე იყო და აცხადებდა: “მე ხალხის თავისუფლებისათვის ვიბრძვი, რომ გავიქცე, მთელ საზოგადოებას აიკლებენ. . . სჯობს ერთი შეეწიროს ასს და არა ასი ერთსო” (60, 353-419). ვასო აღშობაია გამოცხადდა პოლკოვნიკ ხოძინსკისთან და უთხრა: “სახლ-კარი, რომლის განადგურება გსურთ თქვენ, ეკუთვნის ჩემს მოხუც მშობლებს და ჩემს წილად ერთი ფიცარიც არ მერგება, თუ დანაშაული მიმიძღვის ვისმეს წინაშე, მე მზად ვარ პასუხი ვაგო”. მერე დიდი დავიდარაბის შემდეგ ოფიცერი მოლბა და სახლის დაწვაზე ხელი აიღო, ხოლო აღშობაია დაატუსადა და ზუგდიდში წასაყვანად გაამზადა (37).

შემდეგ ხოძინსკის რაზმი მუშნი დადიანის დასაპატიმრებლად მისი სახლისკენ გაემართა. ამ დროს მუშნი, გვანჯი ჩიქოვანი, ნესტორ კალანდარიშვილი, პეტრე და სპირიდონ კეიდიები პროკოფი ჩიქოვანის სახლში იყვნენ შეკრებილები და მოქმედების გეგმას სახავედნენ. უცებ ზემო ჭკადუაშიდან სროლისა და კივილის ხმა მოესმათ. აღრმონდა, რომ გზაში კაზაკებს ვასო აღშობაია მოეკლათ და ცხედარს მისიანები საკაცით სახლში მიასვენებდნენ. გვანჯი ჩიქოვანი, მუშნი დადიანი, ნესტორ კალანდარიშვილი და ძმები კეიდიები ჩრდილოეთით, სოფელ ჯვარის მიმართულებით გაიხიზნენ. გზიდან მათ ჭკადუაშიში ცეცხლის დიდი ალი და კვამლი დაინახეს. მუშნიმ მაშინვე ივარაუდა, რომ სადამსჯელო რაზმმა მისი სახლი დაწვა, რაც სამწუხაროდ მართალი აღმოჩნდა. ხოძინსკის ბრძანებით მისი ავლადიდება ერთიანად გადაუბუგავთ, რადგან ვერ შეიპყრეს. ხოლო ვასო აღშობაია, მიუხედავად კაზაკთა დიდი შიშისა, ხალხმა დიდი პატივით დაასაფლავა. იქ სადაც ვასო დაასაფლავეს, შემდეგ ლეჭითანეს სასაფლაო დაარსდა (46. 60, 353-419).

ყოველივე ამის მერე სოფლის დაშინებულმა მოსახლეობამ სადამსჯელო რაზმის მეთაურს სრული მორჩილება გამოუცხადა.

ჩვენამდე მოღწეულია ჭკადუაშიში, პრინცესა სალომე მიურატის მამულში ამ პერიოდში გადაღებული სურათი, სადაც გამოსახულნი არიან: სალომე მიურატის ოჯახის წევრები, კარის “ალექსანდრე ნეველის ეკლესიის” მღვდელი სამსონ ჭანტურია, პოლკოვნიკი ხოძინსკი თანმხლები პირებითურთ და სხვები. სურათზე ყველას, თვით

მღვდელსაც კი მაღლა შემართული თოფები უკავიათ. (ბუნებრივია, პრინციპსაც ოჯახი რევოლუციის მოწინააღმდეგე იყო და ასეთი “სამხედრო-საზეიმო” სურათის გადაღება ჭკადუაშში “რევოლუციური ბუნტის” სწრაფ ჩახშობას ეძღვნებოდა, ამ სურათის ქსეროასლი დღეს პრინციპსა ვერონიკა მიურატის ოჯახში ინახება.

რევოლუციისადმი პრინციპსა სალომეს და მისის შვილების უარყოფითი დამოკიდებულების ერთ-ერთი მიზეზი ისიც იყო, რომ სოფელ სალხინოში (მარტვილის რ/ნი), სადაც მათ ვრცელი სავენახო მეურნეობა და სასახლე ჰქონდათ, მასობრივი გამოსვლების დროს, იქაურმა გლეხებმა სალომეს ოჯახს ბოიკოტი გამოუცხადეს და აიძულეს სახლიდან გაქცეულიყო. შემდეგ საეჭვო ვითარებაში მათი სასახლე გაიძარცვა. სალხინოელებმა ქურდები დააკავეს და მათ მოპარული ნივთები დააბრუნებინეს, თუმცა ეტყობა სალომეს გული მაინც ვერ მოიგეს და როცა მთავრობამ გამოსვლები 1907 წლისთვის ჩაახშო, მიურატების მამულში მომუშავე გლეხებს სალომე ძალიან მკაცრად მოეპყრა. ამის თაობაზე 1907 წელს გაზეთი “Закавказье” წერდა: “მიურატების ვრცელ მამულებში მოსახლე დროებით ვალდებული გლეხების მდგომარეობა მძიმეა ეკონომიკური თვალსაზრისით. გადასახადები მაღალია, მისი ამოღება ძალიან მკაცრად წარმოებს. მამულების საქმეთა მწარმოებლები ძალიან თავხედურად იქცევიან. ტყით სარგებლობაზე დაწესებულმა გადასახადმა გააღატაკა გლეხები. ურთიერთობებში მოსალოდნელი გაუჯობესება უშედეგო აღმოჩნდა. გლეხობამ მიურატებს საყოველთაო ბოიკოტი გამოუცხადა და მუშაობა შეწყვიტა, რადგან მეტი საშუალება არ იყო. ხელისუფლებამ ენერგიული ზომების მიღება გადაწყვიტა. ხალხი რეპრესიების მოლოდინშია” (39). ასეთი ვითარება იქნებოდა პრინციპსაც ჭკადუაშის და მის სასოფლო საზოგადოებაში შემავალი სოფელი რიყეს მამულებში. თუმცა როგორც ჩანს, აქ მიურატების წინააღმდეგ გლეხების გამოსვლას სალხინოს მსგავსი დაპირისპირება არ მიუღია. რევოლუციის პერიოდში სალომეს ოჯახი ძირითადად ჭკადუაშში ცხოვრობდა.

სოფელ რიყეში არსებულ მამულებში სალომემ ჩინური კანაფის, რამის პლანტაციები გააშენებინა. მან საფრანგეთიდან მოიწვია ფრანგი სპეციალისტები და 1901 წელს დაიწყო რამის გადამამუშავებელი ქარხნის აგება. ქარხანა ექსპლუატაციაში 1902 წელს შევიდა. ის ქვითკირის შენობა იყო, რომლის სიგრძე 40 მეტრს, ხოლო სიგანე 25 მეტრს შეადგენდა. შიგნით დადგმული იყო ათამდე მანქანა. დამზადებულ საქონელს საფრანგეთში აგზავნიდნენ (56, 18).

1911 წლის 9 ოქტომბერს ჭკადუაშში ერთი ინციდენტი მოხდა. როგორც გაზეთი

“კოლხიდა” იტყობინება იმ დღეს: “ჭკადუაშში უნდა მომხდარიყო კენჭისყრა ახალდაბის მთავარანგელოზის პირველი შტატის სამღვდელო კანდიდატის ასარჩევად, მაგრამ ჭკადუაშის ერთი ბობოლას მეოხებით ეს კენჭისყრა ჩაშალეს. ჭკადუაშის მცხოვრებლებზე ძალდატანება განხორციელდა. წირვის შემდეგ ადგილობრივმა ბლალოჩინმა (კორცხელის საეკლესიო ოლქის ზედამხედველი) სამსონ თვალთვაძემ გამოუცხადა ჭკადუაშის პირველი შტატის მრევლს, რომ კენჭისყრა კანონისამებრ უნდა მოხდესო ეკლესიის გალაგნის შიგნით. ამ გამოცხადების შემდეგ მთელი პირველი შტატის მრევლი მოელოდა კენჭისყრას ეკლესიის გალაგნის შიგნით, მაგრამ როდესაც სადილმირთმეული და ადესას მაჭრით შეზარხორშებული კრების მომწყობი (ბლალოჩონი) ინახულა მამასახლისმა, უმაღვე გამოსცა მეორე ბრძანება, რომ კენჭისყრა საგლეხო სასამართლოში უნდა მოხდესო. ბლალოჩინ-მამასახლისის ამ ნებას ჭკადუაშელებმა სრული უთანხმოება გამოუცხადეს, მაგრამ მამასახლისმა მათრახით და სტრაჟნიკებით აიძულა მრევლი ეკლესიის გალაგნიდან გადასულიყო (ჭკადუაშის მამასახლისი “ყაზახ-რუსებით” და სტრაჟნიკებით აარჩევინეს ჭკადუაშელებს ერთი გავლენიანი პირის თხოვნით. ამ მამასახლისმა რამდენიმე წლის წინათ უდანაშაულოდ დაატყვევა აწ განსვენებული თორდია).

გადაწყვეტილება ბლალოჩინ-მამასახლისის მიერ შეცვლილი იქნა იმიტომ, რომ საგლეხო სასამართლო ახლოს არის ერთ გავლენიანი პირის ბინასთან და მალ-მალე მიუტანდნენ მოენეები ამბავს მას, თუ რას იტყოდნენ ჭკადუაშელები მის სასურველ კანდიდატზე. ხოლო მეორე მიზანი კი იყო: მამასახლისს მეტი უფლება და გავლენა ექნებოდა ხალხზე და საწინააღმდეგო აზრის გამოთქმისათვის იქვე ციხეში ჩასვამდა რომელიმე გლეხს, რაც განხორციელდა კიდევ რამდენიმე პირის მიმართ. ამრიგად მოხდა მღვდლის არჩევა. როცა ხალხმა მოითხოვა ყუთები და კენჭისყრა, მამასახლისმა უარი განაცხადა, ვითომ იმ მიზეზით, რომ მეორე შტატიც თხოულობდა კენჭისყრაში მონაწილეობის მიღებას. საზოგადოებამ მოითხოვა ერთი სამღვდელო კანდიდატის, გვარად ნაჭყებიას არჩევა, მაგრამ მამასახლისმა არათუ უარი გამოუცხადა საზოგადოებას, არამედ ბუნტი უწოდა და სტრაჟნიკები შემოუსია პირველი შტატის მრევლს. მამასახლისმა მიაღწია მიზანს, ხოლო ბუნტი დღესაც ყველა ჭკადუაშელის გონებაში შიშს იწვევს. მით უმეტეს, როცა ჭკადუაშელებს ჩინებული პატივი სცეს, როგორც “ბუნტოვშიკებს”. ბუნტის გაგონებაზე საზოგადოება შიშის ზარმა მოიცვა. 9 ოქტომბერი საშინელი უსამართლობის დღედ უნდა ჩაითვალოს ჭკადუაშელებისათვის – წერს ვინმე “დროებითი ჭკადუაშელი”. (40) როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ჭკადუაშის

ახალდაბის მთავარანგელოზის სახელობის ეკლესია არის ჭკადუაშის სასოფლო ცენტრიდან ასიოდე მეტრის დაშორებით, სასაფლაოზე მდგარი ეკლესია, რომლის აგება დიდი ნიკო დადიანის ბრძანებით 1824 წელს დაიწყო. ჩვენთვის უცნობია თუ ვინ იყო ის ადგილობრივი “გაველენიანი პირი”, რომლის ნება-სურვილზე იყო დამოკიდებული მამასახლისის თუ მღვდლის დანიშვნა. ხოლო რაც შეეხება სოფლის მამასახლისებს, ცნობილია ორი მათგანის ვინაობა: ჭკადუაშს XIX საუკუნის 80-იან წლებში განაგებდა ბაზალა ანთია (41), ხოლო XIX საუკუნის 90-იან წლებში მამასახლისი იყო ბასა ჯიქია (24). ხოლო სამამასახლისო “კანტორა” იდგა იქ, სადაც ბესარიონ პაპავას სახლკარია. უფრო ადრე, როგორც ეს გადმოცემით ახსოვს გრიშა (ქონო) დადიანს (დაბ. 1923წ.) “სასამართლო კანტორა კორცხელში იყო. იქ დაუბარებიათ ჭკადუაშელი გლეხი ალე აღშიბაია, რომელიც რაღაც უკანონო საქმეში იყო ეჭვიმტანილი. მას გზაში დარაჯი მოუკლავს და შემდეგ 7 წელი იმალებოდა. კორცხელში სამამასახლისოს არსებობა მიუთითებს იმ გარემოებაზე, რომ ადრე ჭკადუაში ადმინისტრაციულად კორცხელთან იყო დაკავშირებული, ისევე როგორც სოფელი ზედა ეწერი (57).

1915 წელს მთელი დასავლეთ საქართველო შიმშილობამ მოიცვა. დამშეული ზუგდიდის მაზრისათვის მთავრობამ 900 ფუთი სიმინდი და გარკვეული ფულადი დახმარება გამოყო. სოფლები კატეგორიებად დაიყო და ჭკადუაში კორცხელთან, ყულიშკართან და წალენჯიხასთან ერთად I კატეგორიაში შეიყვანეს, როგორც ყველაზე მეტად დამშეული სოფელი. აქაურებს 80-80 ფუთი სიმინდი მიაწოდეს (41).

1916 წელს ხელისუფლებამ სახელმწიფო პირველდაწყებითი სკოლების გახსნა დაიწყო. შეიმუშავეს სია, თუ რომელ სოფლებში უნდა გახსნილიყო სკოლები, მაგრამ უპირატესობა შეძლებულ სოფლებს მიენიჭა. ზუგდიდის მაზრაში შემავალი კორცხელის, ჭკადუაშის, ლიის, ფახულანის, ჯვარის, ჯგალის სასოფლო საზოგადოებები, რომლებიც ღარიბ სოფლებს განეკუთვნებოდნენ, სახელმწიფო პირველდაწყებითი სკოლების გარეშე დარჩნენ (42).

ჭკადუაშში პირველი აფთიაქის გახსნა საგაზეთო კრიტიკის საგანი გახდა. 1916 წელს გაზეთ “საქართველოს” ფურცლებზე კორესპონდენტმა ფსევდონიმით “ავი” მამხილებელი წერილი გამოაქვეყნა: “ზუგდიდის მაზრის სოფელ ჭკადუაშის აფთიაქის პატრონი და გამგე სამსონ ჯიქია ნებადაურთველად ექიმობდა და წამლების რეცეპტებსაც წერდა. მან მაზრის ექიმისაგან მიიღო გაფრთხილება და გაზეთ “საქართველოს” ფურცლებზეც ამხილეს. მაგრამ ს. ჯიქიამ თავის ხელობაზე ხელი არ

აიღო. იგი ამით საკმაოდ დიდ ფულს მოუღობდა, რადგან ავადმყოფები არ აკლდა. გარდა ამისა, სამსონი მთელი დღეების განმავლობაში ფარმაციის საქმეში ჩაუხედავ უბრალო პირებს უტოვებდა აფთიაქს და ისინიც გასცემდნენ სათანადო ანაზღაურების შემდეგ წამალს. ს. ჯიქიას სამოქმედო რაიონი შეიცავდა 4 საზოგადოებას: ჭკადუაში, ღია, ჯვარი და კორცხელი. მისი ავადმყოფებია: დ. ხაბურზანია (სოფ. რიყე), ს. ალშიბაია (სოფ. ტყაია), ფ. თორდია (სოფ. ზედაეწერი), მ. ცაგურია (სოფ. ჭკადუაში)".

1919 წელს, ისევე როგორც მთელ საქართველოში, ჭკადუაშიც ჩატარდა ადგილობრივი ერობის (თვითმართველობის) არჩევნები. ამ დროისათვის სოფლის კომისარი იყო დ. მ. თორდია. იმავე წლის 24 აგვისტოს, ზუგდიდის სამაზრო ერობის წარმომადგენლის, საადგილმამულო განყოფილების გამგის კ. ვეკუას, ამავე განყოფილების ინსტრუქტორის შ. შავგულიძის, ჯვარის მიმღები კომისიის თავმჯდომარის ა. შელიას, მიწისმზომელი ა. მოსეშვილის, კომისარ დ. თორდიას და გ. ანთიას მონაწილეობით შექმნილმა საგანგებო კომისიამ ჭკადუაში კონსფიკაცია უყო პრინციპს ანტუანეტა (ბებე) მიურატის უძრავ-მოძრავ ქონებას. კომისიამ დაათვალიერა სათითაოდ ყველა შენობა-ნაგებობა თავისი ავეჯეულობით და ნივთებით. აღწერა მთავარი სახლი თავისი 12 ოთახით და სხვა დანარჩენი 23 შენობა (საცხოვრებელი სახლი, ფურნე, თავლა, მუშების სადგომი, სასიმიინდეები, ფარეხი, თხა-ცხვრის სადგომი, ხულა, სამჭედლო, მარანი, ღვინის სარდაფი, კასრების სახელოსნო და სხვა ნაგებობები). აღწერილი ნივთების უმრავლესობა მოსახმარად უკვე უვარგისი აღმოჩნდა. ძვირფასი ავეჯეულობა და პირადი მოხმარების საგნები ვილაში არ იყო. აღწერის შედეგები პრინციპს მიურატს დეკემბრით ეცნობა (69, 326-331).

1921 წელს ბოლშევიკური წყობის დამყარების დროს ვილაში დარჩენილი ქონება განიავდა. 1922 წლისთვის სასახლეში მოთავსებული იყო საექიმო და საფერშლო განყოფილება, ერთ სახლში კი სკოლა. როცა ზუგდიდის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის დამაარსებელი აკაკი ჭანტურია ჭკადუაში ჩავიდა, მას იქ უთხრეს, რომ გადარჩენილი ქონებიდან არაფერი იყო დაკარგული. მაგრამ მანამდე ზუგდიდის აგრონომიული განყოფილების გამგეს წაეღო ფრანგული წიგნებით სავსე ორი დიდი ყუთი, სხვადასხვა ინსტრუმენტები და გაეტეხა სიმიინდის საღერდი მანქანა. ამ გამგეს სამჯერ წაუღია ურმებით დიდი რაოდენობით სხვადასხვა ქონება.

1922 წლისათვის ჭკადუაშის პრინციპს მიურატის კარის ეკლესია მოქმედი იყო, რომელსაც მღვდელი სამსონ ჭანტურია ემსახურებოდა. იგი აკაკი ჭანტურიას ძმა იყო. თვითონ ვილის გარშემო რამდენიმე ცაცხვის ხე იდგა, ხოლო ვენახები გაჩანაგებული

ყოფილა. სახლის გარშემო მიურატების ყოფილი მამულის ფართობი 110 ქცევას შეადგენდა (69, 57-58).

საბჭოთა რუსეთის წითელი არმიის მიერ საქართველოს დაპყრობის შემდეგ, ისევე როგორც სხვა დასახლებულ პუნქტებში, 1921 წლის 13 მარტს ჭკადუაში შეიქმნა სათემო რევოლუციური კომიტეტი (რევკომი). ამ რევკომს სათავეში ედგა ჭკადუაშელი ლევან ნაჭყებია. იგი 1905-1907 წლების რევოლუციის მონაწილე იყო, ხოლო 1917 წლიდან ბოლშევიკური პარტიის წევრი. ლევანის უფროსი ვაჟი ერეკლე I მსოფლიო ომში იღებდა მონაწილეობას. იქიდან დაბრუნებული 1918 წელს ისიც ბოლშევიკი გახდა. ლევანის მეორე ვაჟი ნიკიფორე ამ პარტიაში 1921 წელს შევიდა და მომდევნო წელს საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ აჯანყებულ ფშავ-ხევსურებთან ბრძოლაში დაიღუპა. მამასა და ძმებს თანაუგრძნობდა ლევანის ქალიშვილი მანანა და რძალი მარო ჯალაღონია (70).

1924 წელს მთელ საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ ეროვნულ-განმათავისუფლებელი აჯანყება დაიწყო. მოვლენებს არც ზუგდიდის მაზრა ჩამორჩა. ზუგდიდსა და სოფლებში ბოლშევიკების წინააღმდეგ ბრძოლები გაჩაღდა. 29 აგვისტოს სოფ. ღიაში 40 ამბოხებული (აქედან მხოლოდ 20 იყო შეიარაღებული) ტარასი ბერიშვილის მეთაურობით სოფლის კანცელარიაში შეიჭრა, განაიარაღეს და დააკავეს ადგილობრივი კომუნისტები. ლიელი აჯანყებულების დასახმარებლად ჭკადუაშიდან ჭანტურიას მეთაურობით (ზუგდიდის მილიციის ყოფილი უფროსი) 40 შეიარაღებული მებრძოლი მივიდა. მათ მანამდე ჭკადუაში განაიარაღეს და დააპატიმრეს ადგილობრივი ბოლშევიკები. მათვე შეუერთდა სოფ. კორცხელის 10 კაციანი რაზმი ანდრია წულუკიძის თაოსნობით. ამბოხებულებმა ღიაში ორი დღე დაყვეს. კომუნისტების სადამსჯელო რაზმების შემოსვლის შემდეგ აჯანყებულებმა ბრძოლით დატოვეს თავიანთი პოზიციები და სოფ. ჯვარის მიმართულებით უკან დაიხიეს, სადაც ცხარე შეტაკება მოხდა. შემდეგ აჯანყებულებმა თავი სვანეთის მთებს შეაფარეს (36-37). 1924 წელს აჯანყებაში მონაწილეობის ბრალდებით დახვრიტეს სოფ. ტყაიაში მცხოვრები ჭოჭუ ჩიქოვანი, რომელიც ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის წევრი იყო.

კოლექტივიზაციის პერიოდში, ისევე როგორც ყველგან ჭკადუაშიც ტყაია-ბეჟაშდალის სასოფლო თემშიც კოლექტივები დაარსდა. 1928 წლის 26 აპრილის მონაცემებით ზუგდიდის მაზრაში 21 კოლექტიური მეურნეობა იყო. მათ შორის ტყაია-ბეჟაშდალის თემში: როზა ლუქსემბურგის, ფილიპე მახარაძის, ვახო ჯაფარიძის

და კირილე კაკაბაძის სახელობის კოლექტივები. რადგან ამ სიაში ჭკადუაში, ზედაეწერი და ტყაია არ არის მოხსენიებული, ჩანს, რომ ეს სოფლები ერთ, ტყაია-ბეჟაშღალის თემში ერთიანდებოდნენ და თავისი კოლექტიური მეურნეობა ჰქონდათ. თუმცა რომელ სოფელს ვისი სახელობის კოლექტიური მეურნეობა გააჩნდა, ამ სიის მიხედვით ვერ დავადგინეთ.

იმდროინდელი კოლექტიური მეურნეობის შესახებ საინტერესო ცნობას გვაწვდის ს. ჯალაღანია, რომელმაც 1932 წლის 18 ივლისს ბეჟაშღალის (ჩხორიის) კოლექტივზე გაზ. “კომუნისტში” წერილი გამოქვეყნა: “სოფ. ბეჟასღალში არსებობს საქართველოს ცაკის (ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი) სახელობის კოლმეურნეობა. ამ კოლმეურნეობაში შრომა მოწესრიგებულია. შრომისა და საწევრო წიგნაკები მიღებულია და თავის დროზე აქვთ კოლმეურნეებს დარიგებული. კოლმეურნეობამ დროზე დაამუშავა საკავშირო კომპარტიის (ბ) ცკ 4 თებერვლის, 25 მარტის, 6 მაისის და 10 მაისის დადგენილებანი და გადადგა ნაბიჯი საკოლმეურნეო ვაჭრობის გასაშლელად. კოლმეურნეობას თავისი ხარჯით რაიონში გახსნილი აქვს ერთი საკოლმეურნეო დუქანი. საწარმოო თათბირები სისტემატიურად იწვევა. სოციალისტური შეჯიბრება და დამკვრელობა ფართოდაა გაშლილი. კოლმეურნეობაში მოწყობილია 4 საწარმოო ბრიგადა. ბრიგადის ხელმძღვანელები არიან სევერი არდია, კოდი სოსელია, მელიტონ სოსელია, იაშა ხორავა. მათი ენერგიული შრომის შედეგად კოლმეურნეობამ ყველა კულტურებზე მოცემული გეგმები გადაჭარბებით შეასრულა. კოლმეურნეობამ უკვე დაამთავრა თამბაქოს პირველი მარგვლა და გადავიდა მეორე მარგვლაზე. ჩაის პლანტაციები სათანადოდ მოვლილია და თავის დროზე გათოხნილი. კოლმეურნეები აღტაცებით შეეგებნენ ხუთწლედის დამამთავრებელი წლის სესხის გამოშვებას. თითოეულმა კოლმეურნემ მოაწერა ხელი სესხზე. ყველაფერი ეს მოხდა კოლმეურნეობის თავმჯდომარის ამს. გრიგოლ ალანიას სწორი ხელმძღვანელობით. კოლმეურნეობას დიდ დახმარებას უწევს აგრო-ტექნიკოსი იულონ სოსელია.

ჭკადუაშის სასოფლო საზოგადოებაში მცხოვრებთა სტატისტიკური მონაცემები

1886 წლის აღწერის სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით ჭკადუაშის სასოფლო საზოგადოებაში, რომელიც საკუთრივ ჭკადუაშის გარდა რიყესაც მოიცავდა, ცხოვრობდა 396 კომლი გლეხი, მათ შორის მამრობითი სქესის – 1359 სული, ხოლო მდედრობითი სქესის – 1288 სული, სულ – 2674. თავად-აზნაურობისა და სასულიერო პირთა სტატისტიკური მონაცემები შეადგენდა შემდეგს: თავადი-მამრობითი სქესის – 20 სული, მდედრობითი – 15 სული, აზნაური-მამრობითი სქესის – 79, მდედრობითი – 98. სასულიერო პირები-მამრობითი – 16, მდედრობითი – 8. ყველა მართლმადიდებელი სარწმუნოების.

საკუთრივ სოფელ ჭკადუაშში იყო 236 კომლი გლეხი, მათ შორის მამრობითი სქესის – 789 სული, მდედრობითი – 730, სულ – 1 519 სული. თავადი – მამრობითი სქესის – 12 სული, მდედრობითი – 10, აზნაური მამრობითი სქესის – 58 სული, მდედრობითი – 58. სასულიერო პირები: მამრობითი – 8 სული, მდედრობითი – 6. ყველა მართლმადიდებელი.

სოფელ რიყეში ცხოვრობდა 160 კომლი გლეხი, მათ შორის: მამრობითი სქესის – 570 სული, მდედრობითი – 558, სულ – 1128 სული. თავადი მამრობითი სქესის – 8 სული, მდედრობითი – 5 სული. აზნაური მამრობითი სქესის – 21 სული, მდედრობითი – 26 სული. სასულიერო პირები: მამრობითი – 8 სული, მდედრობითი – 2.

სასოფლო საზოგადოებაში დროებით სარგებლობის მიწაზე ირიცხებოდა სულ 198 კომლი, აქედან მამრობითი სქესის – 647 სული, მდედრობითი – 639 სული. საკუთრივ ჭკადუაშში დროებით სარგებლობის მიწაზე ცხოვრობდა 160 კომლი, მამრობითი სქესის – 510 და მდედრობითი – 509 სული. რიყეში – 38 კომლი, მამრობითი სქესის – 137 და მდედრობითი – 130.

სასოფლო საზოგადოებაში მიწის მესაკუთრე იყო სულ 61 კომლი, მათ შორის მამრობითი სქესის – 267 და მდედრობითი 255 სული. აქედან ჭკადუაშში იყო 36 კომლი, მამრობითი სქესის – 162 და მდედრობითი -122 სული. რიყეში 25 კომლი, მამრობითი – 105 და მდედრობითი – 133 სული.

ხიზნების ანუ სხვა ადგილებიდან მოსულ და აქ დამკვიდრებულების სტატისტიკური მაჩვენებელი შეადგენდა სულ – 97 კომლს, მათ შორის მამრობითი სქესის – 311 და მდედრობითი – 292 სული. აქედან საკუთრივ ჭკადუაშში იყო 10 კომლი,

25 მამრობითი და 25 მდედრობითი სქესის წარმომადგენლით. რიყეში იყო 87 კომლი. მათ შორის მამრობითი სქესის – 286 და მდედრობითი 267 სულით (44).

1905 წლისთვის ჭკადუაშის სასოფლო საზოგადოებაში 496 კომლი ცხოვრობდა. მათ შორის საკუთრივ ჭკადუაშში 202 კომლი, აქედან მამრობითი სქესის – 625 და მდედრობითი – 579 სული, სულ – 1204. რიყეში – 294 კომლი, მამრობითი – 906 და მდედრობითი – 801 სული. სულ 1707 სული (57). როგორც ვხედავთ 1886 წელთან შედარებით ჭკადუაშის მოსახლეობის რაოდენობა შემცირებულია, ხოლო რიყეში გაზრდილი, რაც მცირე მიწიანობით და ეწერი ნიადაგით იყო გამოწვეული. ენგურისპირა რიყეში კი შავმიწა, ქვიშიანი ნიადაგი და მიწის საკმაოდ დიდი ფართობები იყო.

1914 წლისათვის ჭკადუაშის მცხოვრებთა რაოდენობა 2041 სულს აღწევდა (43). უცნობია ეს რიცხვი სასოფლო საზოგადოების მცხოვრებთა საერთო რაოდენობას მოიცავდა თუ მარტო საკუთრივ ჭკადუაშს. საფიქრებელია, რომ ეს რიცხვი მთლიანად, ჭკადუაშ-რიყეს მცხოვრებთა რაოდენობას ასახავდა, რადგან 1905 წლიდან 1914 წლამდე, 9 წლის განმავლობაში საკუთრივ ჭკადუაშში მოსახლეობის 737 სულით მატება ნაკლებად სავარაუდოა.

1923 წლისათვის ჭკადუაშის თემში მხოლოდ ერთი სოფელი, საკუთრივ ჭკადუაშში შედიოდა. მეურნეობათა რაოდენობა 274 ერთეულს შეადგენდა. სოფელში 273 კომლი სახლობდა. მამაკაცთა რაოდენობა 664 სულს, ხოლო ქაღთა რაოდენობა 633 სულს შეადგენდა. სულ – 1297. სამუშაო ასაკის მამაკაცთა რაოდენობა 334 სულს აღწევდა, ხოლო ქაღების – 323.

ჭკადუაშიდან გამოყოფილი ბეჟაშღალი ტყაია-ბეჟაშხალის თემში შედიოდა. ამ სასოფლო თემში მეურნეობათა რიცხვი 302 ერთეული იყო. კომლთა რაოდენობა 298 შეადგენდა. მამაკაცთა რაოდენობა – 712, ქაღთა რაოდენობა – 657 სულს აღწევდა, სულ – 1369. სოფელი რიყე 1255 მაცხოვრებელს ითვლიდა. (59, 42).

დანართი 1.

ჭკადუაშის მთავარანგელოზის ეკლესია

ჭკადუაშის სასოფლო ცენტრიდან 100 მეტრის დაშორებით, გორაკზე დგას დარბაზული ტიპის ეკლესია და სამრეკლო. ეს ეკლესია მდინარე ჩხოუშის მარცხენა მხარესაა და მისგან 300-ოდ მეტრით არის დაშორებული. საყდრის ძირითად საშენ მასალად მდინარის ქვები და კირის დუღაბია გამოყენებული. კედლებში იშვიათად ჩატანებულია უხეშად დამუშავებული ქვები და ადგილზე დამზადებული აგური. ეკლესია გარედან საკმაოდ კარგად დამუშავებული ქვის კვადრებით არის შემოსილი, რომელთა დიდი ნაწილი კედლებიდან ჩამოცვნილია. მისი საძირკველი მასიურ, თლილ ქვებზეა ამოყვანილი სამშენებლო წარწერები ან ჩუქურთმები არ აქვს, მხოლოდ აღმოსავლეთ ფასადზეა ერთადერთი ორნამენტი შემორჩენილი.

ეკლესია შიგნით მობათქაშებული და ფრესკებით შემკული იყო, რომლის მცირე ფრაგმენტი დასავლეთის კართან არის შემორჩენილი. საკურთხეველი ჩრდილოეთის მხარესაა გაკეთებული, რომლის კუთხეებში ორი სანაწილე და ორი სახატე ნიშია დატანებული. საყდარს სამი მხრიდან (სამხრეთიდან, დასავლეთიდან და აღმოსავლეთიდან) აქვს შესასვლელი კარები, ხოლო სარკმლებიდან 4 – ჩრდილოეთის მხარეს, საკურთხევლის ზემოთ, ერთი დასავლეთის კედელზე და ერთი სამხრეთის კედელზე, კარს ზემოთ არის დატანებული. ჩრდილო-დასავლეთ კუთხეში და სამხრეთის კარის ზემოთ მცირე სამალავებია გაკეთებული.

ეკლესიების ზომები შეადგენს: სიგრძე – 11,8 მეტრი, სიგანე – 7 მეტრი, სიმაღლე – 9 მეტრი. დღეისათვის საყდრის სახურავი ჩამოქცეულია და კედლები მხვიარა მცენარეებითა დაფარული.

ეკლესიის გვერდით დგას თაღოვან გასასვლელიანი ორ სართულიანი სამრეკლო, რომელიც საყდრის თანადროულად არის აშენებული. გამოყენებულია იგივე სამშენებლო მასალა. სამრეკლოს პირველ სართულს თაღებიანი გასასვლელის გარდა, ქვით ღამაზად გაკეთებული ჭერი ამშვენებს.

ზედა სართულზე 6 დიდი სარკმელია დატანებული, მაგრამ ჭერი ჩამონგრეულია და კედლებიც ნაწილობრივ დაზიანებულია. ამ სამრეკლოს ზომებია: სიგრძე – 6.50 მეტრი, სიგანე – 6.40 მეტრი, სიმაღლე დაახლოებით 9 მეტრი.

ეკლესია და სამრეკლო შემოზღუდული იყო რიყის ქვისგან გაკეთებული გალავნით, რომელიც სიგრძეში 150 მეტრს შეადგენდა. დღეისათვის ამ გალავნის საძირკველია შემორჩენილი.

სიძველეთა ცნობილი დამცველის, ზუგდიდის მუზეუმის დამმარსებლისა და პირველი დირექტორის აკაკი ჭანტურიას არქივში დაცულია მის მიერ გადაწერილი ახალდაბის მთავარანგელოზის ეკლესიის ხატის წარწერა. მთავარანგელოზ მიქაელის ხატის მხედრული წარწერიდან ვგებულობთ, რომ ხატის მომგებელი (ანუ დამკვეთი) და შემამკობელი ამავე ეკლესიის მღვდელი ზოსიმე აღშიბაია ყოფილა. წარწერის თარიღია 1838 წლის 1 სექტემბერი:

“ქ. მიხაილ მთავარი ანგელოსთაო, მინდობილმან და მსასოებელმან სახისა შენისამან ამ ტაძრისავე შენისა ახალდაბის დეკანოსმან ზოსიმე მღვდელმან აღშიბოვმან, საკუთრითა საფასითა, ჩემითა მოვაჭედინე და შევამკვე ხატი ესე შენი, შინაგან ძელითა ჭეშმარიტითა და გარემ ოქროითა და პატოსნითა თვალმარგალიტითა, საოხად აღმზრდელისა ჩემისა ნიკოლაოზ პირველის დიდიანოვისა. სამებაო ღმერთო მთავარ შეიწირე ხატი ესე ვითა მწველილი დედაკაცისა მის სულთქმა მეზვერისა და ცრემლი მხურვალენი მართას და მარიამისნი და ჩვენ ორთა ერთა ერთ ხორცთა ზოსიმეს და მეუღლეს ჩემსა მარტვირის დეკანოზის ასულსა ალათის მოგვანიჭე ბრალთა შენდობა ფ-ა პეტრეს და მ-ხე სინანულსა მასსა ჩვენდაცა მოხედვა ყავ ოდეს მოხვიდე სუფევითა შენითა გასჯად ცხოველთა და მკვდართა ჩელჳ სა წელსა სეკნდებრის ა”. (მასალის მოწოდებისათვის მადლობას ვუხდით აკაკი ჭანტურიას შვილს, ბატონ არიანე ჭანტურიას).

1923 წელს, ახალდაბის მიქაელ მთავარანგელოზის ხატი აკაკი ჭანტურიას ჭკადუაშიდან ზუგდიდის მუზეუმში გადაუსვენებია და ამით კომუნისტების მიერ შესაძლო ხელყოფას გადაარჩინა. 1930 წლის 6 მარტის საგანგებო ბრძანებით ხატი თბილისში, საქართველოს მუზეუმში გადაიტანეს, რადგან განზრახული იყო სხვა ხატებთან და საეკლესიო ნივთებთან ერთად 3 თვით გერმანიაში გამოფენაზე წადება. გაფორმდა შესაბამისი ოქმი, სადაც მიღება-ჩაბარების გარდა, აღწერილია თვითონ ხატიც: “მთავარანგელოზ მიქაელის ხატი. 1838 წლის თარიღით. სამ. მუზ. საინვენტ. სიით №189. ზომით 28X23 სმ. ვერცხლით ნაჭედი, შემკობილი 30 თვლით და ... ფეხებთან მავრთულზე აცმული 23 ცალი წვრილი მარგალიტი” (69, 373).

ხატი სავარაუდოდ ცნობილი ოქრომჭედლის და ხატმწერის პეპუ მეუნარგიას მიერ უნდა იყოს შექმნილი. მისი საქართველოს ხელოვნების მუზეუმში პეპუ მეუნარგიას

ხატებს შორის ჭკადუაშის ახალდაბის მთავარანგელოზის ხატიც არის გამოფენილი.

ჭკადუაშის მარიამ ღვთისმშობლის ეკლესია

მდინარე ჩხოუშის მარჯვენა მხარეს, საგაბისონიოს უბანში, მდინარიდან 300-ოდე მეტრის დაშორებით მაღალ გორაკზე მცირე ზომის ეკლესიის ნანგრევები იყო შემორჩენილი, რომელსაც ადგილობრივი მცხოვრებლები მეგრულად “ჯგირმარიას ნაოხგამუს” ან “ჯგირმარიონს” უწოდებენ. “ჯგირმარია” იგივე წმინდა მარიამია და ეს ეკლესია მისი სახელობის იყო.

2003 წელს ადგილის დათვალიერების დროს ამ ეკლესიის კედლის ნანგრევები და ცალკეული ქვები მიწაში იყო მიმოფანტული, რომელიც საყდარს გარს ეკვრის. შემორჩენილი იყო გალავნის საფუძველი. დღეს ამ ადგილას განზრახულია ახალი ეკლესიის აშენება, ხოლო ძველი სამლოცველოს ქვების ნაწილი გალავნის აღდგენილ კედლებშია დატანებული. ნანგრევების დათვალიერების დროს აღმოვაჩინეთ კედლის საკმაოდ დიდი ფრაგმენტი, რომელსაც გვიმრა და ეკალ-ბარდი ფარავდა. კედლის ეს ნაწილი გარედან მოპირკეთებული იყო თეთრი ქვის დამუშავებული ფილებით. როგორც ჩანს საყდარი გარედან სწორედ ასეთი ქვის ფილებით იყო მოპირკეთებული. ძირითადად სამშენებლო მასალად მდინარის ქვები, კირის დუღაბი და საკმაოდ რაოდენობით ადგილობრივი ქვიშა-ქვის ქვები გამოუყენებიათ.

ეკლესია მცირე ზომის დარბაზული ტიპის სამლოცველოს წარმოადგენდა, რომელსაც საკურთხეველი აღმოსავლეთის მხარეს ჰქონდა. დასავლეთის მხარეს საყდარს მინაშენი ეკვროდა, საიდანაც იყო შესასვლელი კარები. ნანგრევების გაწმენდის დროს წარწერები არ აღმოჩენილა, მხოლოდ ერთადერთ, დამუშავებულ თეთრ ქვაზე ლამაზად შესრულებული ჩუქურთმა აღმოჩნდა.

ჭკადუაშის წმინდა მარიამის ეკლესიის შესახებ წერილობით წყაროებში არავითარი ცნობა არ მოიპოვება. უცნობია ვის მიერ და როდის არის აშენებული. გასული საუკუნის 80-იან წლებში ეს სამლოცველო მკვლევარ-ისტორიკოსებს პარმენ ზაქარაიას და გონელი არახამიას დაუთვალიერებიათ. მათი შეფასებით იგი გვიან შუა საუკუნეებში უნდა იყოს აგებული (ცნობა მოგვაწოდა გონელი არახამიამ).

როგორც ღრმად მოხუცმა ადგილობრივმა მაცხოვრებელმა (თ. ნაჭყებია, 80 წელს გადაცილებული) გვითხრა, მისი მამის გადმოცემითაც ეს სამლოცველო მაშინაც დიდი ხნის დანგრეული ყოფილა, თუმცა კედლები შემორჩენილი იყო. საბოლოოდ იგი საბჭოთა წყობილების დროს ბოლომდე დაუნგრევიათ.

ეკლესიის ზომები შეადგენდა: სიგრძე – 8 მეტრი, სიგანე – 6 მეტრი, მინაშენის სიგრძე – 3.30 მეტრი, სიგანე – 4 მეტრი. კედლების სისქე 1 მეტრს აღწევდა. სამლოცველოსთვის გარე შემოვლებული გალავნის სიგრძე 110 მეტრია.

სავარაუდოდ ეს ეკლესია საგვარეულოს ან უბნის საყდარს წარმოადგენდა.

წმინდა გიორგის სალოცავი

მდინარე ჩხოუშის მარჯვენა მხარეს, დღევანდელ სოფელ ჩხორიაში, სათორღოს უბანში შემორჩენილია სალოცავის ნაშთი, რომელიც მდინარიდან ნახევარი კილომეტრის დაშორებით მაღალ გორაკზე მდებარეობს. ადგილობრივი მოსახლეობა ამ ადგილს წმინდა გიორგის ნაკლესიარს ეძახის. (მეგრულად წმინდა გიორგიშ ნაოხვამური). ეს სალოცავი დღეს მთლიანად დანგრეულია. ზომების მიხედვით იგი ძალიან პატარაა, სიგრძე – 3.5 მეტრი, სიგანე – 3 მეტრი, რაც გვაფიქრებინებს, რომ აქ ეკლესია კი არა, უფრო სალოცავი ნიში იდგა. შემორჩენილია ჩრდილოეთის მხარის საძირკველისა და კედლის მცირე ნაშთი, საიდანაც ჩანს, რომ სამშენებლო მასალად რიყის ქვები და კირის დუღაბი გამოუყენებიათ, ხოლო გარედან უხეშად დამუშავებული ქვებით შეუმოსავთ. თვითონ მშენებლობაც უწესრიგოდ არის შესრულებული. სალოცავს წარწერები ან ჩუქურთმები არ გააჩნია და არც გალავნის ნაშთები ჩანს.

ჩვენი აზრით ეს სალოცავი გვიან შუა საუკუნეებში, ან სულაც XIX საუკუნის I ნახევარშია აშენებული, რასაც კირის ფენა გვაფიქრებინებს. იგი ალბათ საგვარეულოს ან უბნის სამლოცველოს წარმოადგენდა.

სალოცავიდან ერთი კილომეტრის დაშორებით აღმოსავლეთ მხარეს მდინარის გაღმა პრინც მიურატის ვილა დგას. ეტყობა ამ სალოცავმა ფუნქცია მაშინ დაკარგა, როცა სალომე დადიან-მიურატმა 1896 წელს თავის მამულში, სახლთან ახლოს აკურთხებინა ახლად აშენებული ალექსანდრე ნეველის სახელობის ეკლესია.

ჭკადუაშის წმინდა ალექსანდრეს ნეველის სახელობის ეკლესია

XIX საუკუნის მიწურულს პრინცმა აშილ მიურატმა ჭკადუაშის მამულში, სახლთან ახლოს საფუძველი ჩაუყარა მცირე კათოლიკური ეკლესიის მშენებლობას, რადგან თვითონ კათოლიკური სარწმუნოების აღმსარებელი იყო. ეს ეკლესია ინგლისელი ტექნიკოს-მშენებელ აშორსტის ნახაზების მიხედვით ააშენეს. მიურატი ვერ მოესწრო მის დამთავრებას, რადგან 1895 წლის 15 თებერვალს პრინცმა საკუთარ სახლში თავი მოიკლა. მიცვალებულის გასვენების პროცესს წინ კათოლიკეთა პატრი მიუძღოდა, რომელმაც წესი აუგო განსვენებულ პრინცს. აშილ მიურატი ამ დაუმთავრებელი ეკლესიის ეზოში, საგანგებოდ გაკეთებულ “აკლდამაში” დაკრძალეს.

1896 წლისთვის ეკლესიის მშენებლობა საბოლოოდ დასრულდა და 23 ნოემბერს პრინცესა სალომე დადიან-მიურატმა გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსს გრიგოლს მართლმადიდებლურად აკურთხებინა. კურთხევას ახლო-მახლო სოფლებიდან უამრავი ხალხი დასწრებია. ახალ ტაძარს ჭკადუაშის მისი უმაღლესობის პრინცესა მიურატის სასახლეს კეთილმორწმუნე მთავარი ალექსანდრე ნეველის ეკლესიას უწოდებენ.

მცირე ზომების მიუხედავად ეკლესია ღამაზად და მდიდრულად მორთული ყოფილა და მისი მსგავსი ახლო-მახლო ადგილებში არ მდგარა. სამწუხაროდ მიურატების ეს ეკლესია საბჭოთა ხანაში დაუნგრევიათ და ქვები სხვადასხვა დანიშნულებით გამოუყენებიათ. 50-60 წლის უკან ჯერ კიდევ შემორჩენილი ყოფილა ამ ეკლესიის ნაშთები.

გარდაცვლილ მეუღლეს პრინცესა სალომემ ეკლესიის გვერდით სამლოცველოც “Часовник” აუგო, რომელიც რესპოდენტს (ბ. პაპავა, დაბ. 1914 წელს) შემდგენაირად ახსოვს: ეს იყო სვეტებიანი გადახურული ნაგებობა, ხოლო სვეტებს შორის მსხვილი ჯაჭვი იყო გავლებული. დღეს არც ამ ნაგებობის ნაშთებია შემორჩენილი. მხოლოდ პრინც მიურატის საფლავზე დევს ლოდი სამენოვანი (ქართული, რუსული, ფრანგული) წარწერებით, რომელიც მაშინ დადეს, როცა გასული საუკუნის 80-იან წლებში პიონერთა ბანაკის მშენებლობა დაიწყო.

ჭკადუაშის დადიანების სასახლე

ჭკადუაშში დადიანთა სამთავრო სახლი უმცროსი შტოს კუთვნილი სოფელი იყო. სამეგრელოს მთავარმა კაცია II-მ (1757-1788 წ.წ.) თავის უმცროს ძმას გიორგის საუფლისწულოდ შემდეგი სოფლები უბოძა: ნოჯიხევი, ნოღა (“სასახლით” და ციხე-სიმაგრით) კურზუ, (საზაფხულო რეზიდენცია “დოხოორუ”), ნაფიხსუ, ოჩხომური, რიყე და ჭკადუაში.

რიყეში გიორგი დადიანს (დადიანისძე) საზამთრო სამყოფელი, ხოლო ჭკადუაშში სასახლე ჰქონდა.

1764 წელს ჭკადუაშის სასახლეში დაიბადა გიორგი დადიანის ვაჟი, ცნობილი ისტორიკოსი, სამეგრელოს მსაჯულთუხუცესი და მდივანბეგი, გენერალ-მაიორი ნიკოლოზ (“დიდი ნიკო”) დადიანი. საისტორიო დოკუმენტებში ეს სასახლე 1855 წლის 18 მაისსაც იხსენიება, როცა აფხაზეთის მთავარმა მიხეილ შარვაშიძემ თავის მეუღლეს, ნიკოს შვილიშვილს ალექსანდრა (ცუცა) გიორგი ასულს აფხაზეთიდან წერილი გაუგზავნა ჭკადუაშში, სადაც იმ დროს ალექსანდრა ბავშვებთან ერთად იმყოფებოდა.

დადიანთა ეს სასახლე თანამედროვე ჭკადუაშის სასოფლო ცენტრის ტერიტორიაზე იდგა, იქ სადაც შემდგომ (საბჭოთა პერიოდში) ჩაის გადაამამუშავებელი ფაბრიკა ააშენეს. 1890-1910-იან წლებში ამ სახლში დიდი ნიკოს შთამომავალი, ნიკოლოზ (ჯვებე) დადიანი ცხოვრობდა. ადგილობრივმა მკვიდრმა, 1914 წელს დაბადებულმა ბესარიონ (ბოჩო) პაპავამ გვიამბო, რომ სასახლე მას კარგად ახსოვდა და ის ხის ორსართულიანი დიდი შენობა იყო, რომელსაც გალავანი და თხრილი ჰქონდა გარს შემოვლებული.

ჭკადუაშის ციხე

გასული საუკუნის 50-იან წლებში საქართველოს ძეგლთა დაცვის სამმართველოს დაავალებით ო. ტყეშელაშვილმა აღწერა ზუგდიდის რ-ში არსებული მატერიალური კულტურის ძეგლები, მათ შორის ჭკადუაშის ციხე, რომელიც დღეისთვის მთლიანად დანგრეულია. ციხე-სიმაგრე წყობის მიხედვით გვიან შუა საუკუნეებს განეკუთვნებოდა და მაღლობზე იყო აგებული. შემორჩენილი იყო საძირკველი და კედლების ნაწილი,

რომელსაც წერილი ხეები და ეკალ-ბარდი ფარავდა. მრგვალი მოყვანილობის გალავანი რიყის ქვით და კირით იყო ნაგები, რომლის დასავლეთ მხარეს ოთხკუთხა მოყვანილობის კოშკი იდგა. ადგილობრივი მცხოვრებლის (ვასილ პაპასქირი) გადმოცემით, ეს ციხე სვანეთისკენ მიმავალ გზას უწევდა კონტროლსო. გალავნის დიამეტრი 65 მეტრს შეადგენდა, სისქე – 1მ-ს, კოშკის ზომა 7X6.5 მ-ს.

ჭკადუაში ეთნოგრაფიული მასალა საგანგებოდ არ შეგვისწავლია. თუმცა გასული საუკუნის ოციან წლებში აკ. ჭანტურიას ჭკადუაში ჩაუწერია მრავალი შელოცვა და წეს-ჩვეულება, რომელიც მოსახლეობაში ფართოდ ყოფილა გავრცელებული. ვფიქრობთ, ქვემოთ მოტანილი ეს მასალა ინტერესმოკლებული არ იქნება.

ნერჩი – ნერჩს შეალოცავენ ნამშობიარებ ქალს – ოთხი კვერი და შუა დედო (სქაში დედო). კვერებს ირგვლივ ხელს შემოავლებენ და წყალს გამოასხამენ. “ნერჩი ბატონი დიდებული, მის მკერდს ბედნიერება შენ მოუტანე”, “სუმ კვარი დო შქაში ნერჩი, მ... დალც ძალი მეჩი”.

ოდუდია – ოდუდიას ლოცულობდნენ ხველების (ხვალი, ხვალაფი) გამო. ჩვენო დამბადებელო ღმერთო, თავის ტკივილი შენ გვაშორე. ოდუდია მამაკაცების სალოცავი იყო, სადაბადოქალების (მთხრობელები ბ. გელენავა, პეტრე ჭაჭუას დედა).

ანთარი – უინი ანთარო დიდებულო, ბატონო, გამარჯვებულო, შენი სახელი დალოცვილი, ჩემი საქონელი შენ ამიშენე, ას-ასს ვიჭერდე და არაფერი გაკლდებოდეს, უშობელს და შობილს ვერ ვცნობდე ისე”. ლოცვა მარხვისას. ძროხის ან ცხვრის ნაშობი, ელარჯი, თემძვა (რძისაგან დამზადებული ელარჯი), მაწონი, ოთხი ყველიანი კვერი, სანთელი, საკმეველი.

ბენუა – ანთარის დალოცვამდე ახალ ხბომონაგებ ძროხის რძეს კვეთს (ნაწს) არ ჩაასხამდნენ და ყველს არ ამოიღებდნენ. რძის დაღევა შეიძლებოდა ანთარის ლოცვის შემდეგ: “ბენებული” იყო და კვეთის ხმარება შეიძლებოდა (მთხრ. ბახვა და დუდუ გულორდავები).

ორთა – “გალენიში ორთავ ჩემი საქონელი შენ ამიშენე.”

კაპუნია – კაპუნობას შინ ლოცულობდნენ: “მთავარო ღმერთო (დუდ ღორონთი) და აქაურო ადგილო, შენ აგვაშენე, სინათლე და ბედი მოგვეცი (მთხრ. ბ. და დ. გულორდავები) პური ან ჭვავი, ყველჩადებული. სანთელი და საკმეველი. ყოველთვის ტყეში ლოცულობდნენ, ივლისის შაბათ დღეს (მთხრ. ბახვა და დუდუ გულორდავები).

დედო – დიდი პური. ამას სხვა პურებს შემოულაგებდნენ, როცა ლოცულობდნენ.

შელებური – შელებური საჭაპური ყველიანი უნდა ყოფილიყო.

გაძიგობა – გაძლიკია (გაძიკია), გარძლიკია. დიდ მარხვის შუაში, მარხვიდან ოცდამეოთხე დღეს, ხუთშაბათს იყო გაძიგიას ლოცვა. აკეთებდნენ ყველაფრის ფხალს, რაც იშოვებოდა, გამორჩევით ჭინჭრისას. ფხალეულს სახლში მყოფთ აჭმევდნენ, დარჩენილებს გადაყრიდნენ: “გაძიმ თქვაო, ვისაც აქვს ისევ იმას მიეცესო (მთხრ. ბახვა და დუდუ გულორდავები).

მირსობა – “დღევანდელი მირსობის მობრძანებაჲ, მე და ჩემს ცოლშვილს ბედი მოგვეცი. ბედნიერად გვამყოფეთ, ყოველგვარი ალიან-ჩალიანისაგან შენ დაგვიცავი, ყოველგვარ ცუდ გზაზე, ტყეში, მთაში და წყალზე შენ დაგვიცავი, ჩვენს თვალს შენი გამხარებელი აჩვენე, შენი სახელი დალოცვილი (მართებთ ნაჭყებიებს).

ჯგერ აგუნა – მას ასხენებდნენ, როდესაც ფუტკრის სკას ლოცავდნენ: “ჯგერ აგუნავ, ჩემი სკა შენ ამიშენე”.

გოხარჭალაფა – მეაბრეშუმე ნაცარს აიღებს კერიიდან და გარეთ ყრის – რწყილი არ შემოვაო. კედელს სავარცხელს ჩამოუსვამს – ბაღლინჯო არ დაჯდებაო. ფეხზე მატყლის ძაფს შემოაკრავს – მზე არ დაწვავსო. “გამოსახარჭალებელ” სახლს დაივლიდნენ, შიგნით სახლი ყველაფრისაგან დაცული იქნებო.

ტყლაპობა – ტყლაპს შუა ცეცხლის ზემოთ, ღირეზე (ომპაზე) დააკრავდნენ – ქათმები აშენდებო (მთხრ. ბახვა და დუდუ გულორდავები).

ივანია – როცა ივანია გაჩნდება, დაავადების სახელს არ იტყვიან. სამაგიეროდ იტყვიან “უსახელოს”.

მეკველე სხვენზე არ უნდა ავიდეს – ქათამი ავა სახლში და ყველაფერს გამოჩხრიკავსო. წინ კაცმა არ უნდა გაუსწროს – სხვენს უკან ჩამორჩება. შორს არ უნდა წავიდეს – ქათამი შორს წავა და ქორი წაიღებსო. სკამზე (კველაზე) კაცი გვერდზე არ უნდა დაუჯდეს – ქათამი ქათამს მიუჯდებაო. მის კველაზე სხვა არ უნდა დაჯდესო – ქათამი კვერცხს დატოვებსო.

მირდი-მირდი – ახალი წლის ჯობინება. თიკანმა თუ გაჯობა, იგი გაგექცევა, თუ გოჭმა – ტალახი შემოგესხმევა, ხბომ – ძილის დროს ლეხვი გადმოგივა, წიწილამ – ძლიერ მოგშივდება.

პაპანწყვილი – მღვდელმა ნადს ძაღლი დაუკლა. მსახურმა ნადს უთხრა: “თავისა და ტყავის უნახავად ხორცი არ ჭამოთ”. ნადმა მოითხოვა დაკლულის თავი და ტყავი გვაჩვენეთო. როცა მღვდელმა თავი და ტყავი არ აჩვენა, ნადმა სამპირი (სუმ პიჯი) ზარი მორთო და როცა მღვდლის მამულს მოშორდნენ, მღვდელი მიწაში სახლ-კართან ერთად

ჩაინთქა. ჭკადუაშში აჩვენებდნენ ადგილს, სადაც ამ ადგილს ნაწილი თითქოს მიწიდან ჩანდა.

“ვო ნოდი, ნოდი,
დუდი, დო ტყეები ვაძირათნი
თეში ვაჭკუმათ ხორცი”
“ჰოი ნადო, ნადო,
თავი და ტყავი რომ არ ნახოთ
ისე არ ჭამოთ ხორცი”
(73, 213-230)

დანართი 2

მევენახეობა-მეღვინეობა ჭკადუაშში

XIX საუკუნის ჭკადუაშში მაღლარი (ხეზე გაშვებული) მევენახეობა იყო გავრცელებული (ასეთივე მევენახეობა იქნებოდა გავრცელებული შუა საუკუნეების ჭკადუაშში, როგორც ეს იყო მთელ დასავლეთ საქართველოში). ვაზის ადგილობრივი მეგრული ჯიშებიდან საკმაოდ კარგი ხარისხის ღვინოს აყენებდნენ. ამ საუკუნის II ნახევარში დასავლეთ საქართველოში გავრცელებულმა ვაზის სოკოვანმა დაავადებამ – ფილოქსერამ, რომელსაც სამეგრელოში „ტუტას“ (ნაცარი) ეძახდნენ, მასობრივად მოსპო ან გადაშენების პირას მიიყვანა ვაზის ადგილობრივი სახეობები. იმ დროისთვის ამ დაავადებასთან ბრძოლის ეფექტური საშუალებები არ არსებობდა და მეგრული ვაზის ჯიშებს ფილოქსერამ აუნაზღაურებელი ზიანი მიაყენა.

ზუგდიდის მაზრაში სავენახე მეურნეობის ფართობები ძალზე შემცირდა და ვაზის მაგივრად გლეხებმა განთავისუფლებულ ადგილებზე სიმინდის მოყვანა დაიწყეს. ამ მხრივ გამონაკლისს მხოლოდ პრინცესა მიურატის ჭკადუაშის მამული წარმოადგენდა, სადაც ვენახის მოვლა სათანადო წესების დაცვით ხორციელდებოდა (65, 8).

თუმცა მოგვეპოვება ცნობა XIX საუკუნის ჭკადუაშში გავრცელებული ვაზის მეგრული ჯიშების შესახებ. ჭკადუაშში ყურძნის შავი ჯიშებიდან გავრცელებული იყო „ოჯალეში“, „ხარდანი“ და „ტოროკუჩხი“.

„ხარდანისგან“ წითელი ღვინო მზადდებოდა. ყურძნის ეს სახეობა მთელ

სამეგრელოში იყო გავრცელებული. მისი ყურძენი ტკბილი იყო და უფრო ხშირად სამაჭროდ იყენებდნენ, რადგან ხარდანიდან არც თუ ისე მაღალხარისხოვანი ღვინო დგებოდა. ხარდანი ფილოქსერას მიმართ საკმაოდ გამძლეობით გამოირჩეოდა. „ტოროკუხი“ – ვაზის ეს ჯიში გავრცელებული იყო ჭკადუაში, კორცხელში, ლიაში, საჩინოში, ჯგალში, ჯვარში, ყულიშკარში, ჭაქვინჯში, ხიბულაში და სხვაგან. მისგან კარგი ხარისხის წითელი ღვინო მზადდებოდა. გარდა ამისა, ყურძნის შავი ჯიშებიდან აღსანიშნავი იყო: „გრეხი“, რომლის გავრცელების არეალს ზემო სამეგრელო წარმოადგენდა. შედარებით მცირე რაოდენობით ჰქონდათ მოშენებული „დგუდგული“ და „სამაჭრო“.

ყურძნის თეთრი ჯიშებიდან აღსანიშნავია „ჭვიტილური“. ვაზის ეს ჯიში შედარებით მცირე რაოდენობით იყო გავრცელებული, მაგრამ მისგან კარგი და სიმაგრიტით გამორჩეული ღვინო მზადდებოდა. „ჭვიტილურის“ გავრცელების არეალი იყო: წალენჯიხა, საჩინო, მუხური, ჯაღრა, კორცელი, ჭკადუაში, ფუქი (დღევანდელი სოფ. მიქავა).

„ჭეჭიბეში“ სამეგრელოში ყველგან იყო გავრცელებული ყურძნის ეს სახეობა. ის ადრე, 15 აგვისტოსთვის (ძვ. სტილით) შემოდის და მისგან მაღალხარისხოვან ღვინოს ამზადებდნენ.

მთისწინა სამეგრელოში და მათ შორის ჭკადუაში ვაზის თეთრი ჯიშებიდან გავრცელებული იყო „ჩეში“ და „ჩერგვალი“. მათგან შესანიშნავი ხარისხის ღვინოებს აყენებდნენ.

ჭკადუაში ქვევრების დამზადებითაც იყო განთქმული. სამეგრელოში ამ სოფლის გარდა ქვევრები მზადდებოდა: ძველ სენაკში, ნამიკოლაუში, მუხურში, ჯვარში, ფახულანში, კორცხელში და სხვაგან.

მიურატების ჭკადუაშის მამულში არსებული სავენახო მეურნეობა

ჭკადუაში მიურატებს ვენახები აღმოსავლეთისა და სამხრეთ-აღმოსავლეთის მხარეს, ოდნავ დაქანებულ ფერდობზე და ზეგანზე ჰქონდათ გაშენებული. სავენახო მეურნეობის ფართობი 25 ჰექტარს აღწევდა. მიურატების მამულში ვაზი დაბლარზე იყო დაყენებული და ჭიგოებად აკაციის სარებს იყენებდნენ.

აშელ მიურატმა ჭკადუაში სავენახო მეურნეობის მოწყობა 1889 წელს დაიწყო.

თავდაპირველად ადგილობრივი ჯიშის ვაზის (მეგრული, იმერული) მოშენებას მიჰყო ხელი, მაგრამ ვაზის სოკოვანი დაავადების - ფილოქსერის გავრცელების გამო იძულებული გახდა გადაეჭრელი ზომები მიეღო. მან გადაწყვიტა ამერიკული ვაზის ჯიშები საძირედ გამოეწერა, რომლებიც ფილოქსერას მიმართ მდგრადობით გამოირჩეოდნენ და მასზე ადგილობრივი სახეობები დაემყნო. თავდაპირველად კავკასიის ფილოქსერის კომიტეტმა მიურატს გამოეწერაზე ნებართვა არ მისცა. პრინცი მაინც დაუკავშირდა საფრანგეთის ქალაქ მონპელიეს მიწათმოქმედების სასწავლებლის დირექტორს, პროფესორ ფოექს და დახმარება სთხოვა. ფოექსმა მიურატს ადგილობრივი ვაზის დამყნობა შემდეგ ამერიკულ ვაზის სახეობების ძირებზე ურჩია: ლიპარია (რიფარია), ლუპესტრის (რუპესტრი) და შოლონის (სოლონი). ამერიკული ვაზის ნერგების ნაწილი სამეგრელოში თვითონ ფოექსმა მოიტანა, ნაწილი ვილმორენ-ანდრიემ. ეს ჯიშები 1890 წელს დაირგო ჭკადუაში, რომელთაგან ყველაზე კარგად ადგილობრივ ნიადაგს რიფარია და რუპესტრი შეეგუა. იმავდროულად ოჯალეში იზაბელას (ადესას) ძირებზე დაამყნეს. შედეგმა გაამართლა. 1893 წელს თბილისში პროფესორმა მარიონმა მიურატის ღვინოები გასინჯა და კავკასიაში ერთ-ერთ საუკეთესოდ მიიჩნია.

1893 წლის 18 სექტემბერს მიურატის მამულში ფილოქსერის გავრცელება დაფიქსირდა მეურნეობის იმ ნაკვეთზე, სადაც ქუთაისის მაზრის სოფელ ბაღდათიდან ჩამოტანილი ვაზის ნერგები იყო დარგული. კავკასიის ფილოქსერის კომიტეტმა პრინცს ნება დართო ამერიკული ვაზის ნერგები გამოეწერა. მიურატმა საფრანგეთში ქალაქ მონპელიეში არსებულ რისტერის სანაშენედან გამოიწერა 30 ათასი ამერიკული და ნაწილობრივ ევროპული ვაზის ჯიშები საძირედ.

ევროპული ვაზის სახეობებიდან ჭკადუაში შემდეგი ჯიშები დარგეს: კაბერნე ფრანსი, კაბერნე სავინიონი, ესპერი (მურვედი), პორტუგე ბლე, დიურიფი, ფოლ-ბლანში. ამერიკული ჯიშებიდან შემდეგი სახეობების ნერგები დარგეს: Riparia cloire de montpelier, Riparia Grand Glabre, Riparia sauvage, Riparia Martin, Solonis, Rupestris Monticola, Rupestris metallica, Aramon Rupestris Gansin #1, Hebewont, Jacquazu Noah. ეს უკანასკნელი დღემდეა შემორჩენილი ჭკადუაშსა და მის ახლომდებარე სოფლებში, რომელსაც „ნოას“ უწოდებენ და მისგან თეთრ ღვინოს ამზადებდნენ.

ადგილობრივია ქართული ვაზის ჯიშებიდან მიურატს თავის მამულში დარგული ჰქონდა: ოჯალეში, საფერავი, კრახუნა, შავა, რკო, ჩხავერი და სხვა.

პრინცი გოგირდნახშირბადით აწარმოებდა ვენახების შეწამვლას, რათა

ფილოქსერას გამკლავებოდა. ასეთი შეწამვლა პირველად 1893 წლის 24 ნოემბრიდან დაიწყო. ამან ნაწილობრივ შედეგი გამოიღო. დარგული ვაზის სახეობებიდან სოკოვან დაავადებას ყველაზე კარგად „ნოამ“, რიპარიამ და რუპესტრიმ გაუძლეს.

ჭკადუაში მიურატმა სპეციალური სახელოსნო გააკეთებინა, სადაც მუხის მასალისგან დიდ კასრებს („ჩანი“) აკეთებდნენ, რომელშიც 150-დან 300 ვედრომდე ღვინო ჩადიოდა. შედარებით მცირე კასრებში („ბოჩკა“) 20-40 ვედრო ღვინო ეტეოდა. კასრებში ჩასხმული ღვინო სახლთან ახლოს მდგარ მარანში ინახებოდა და ძველდებოდა.

მიურატს თავის მამულში მცირე, მაგრამ კარგად აღჭურვილი არაყისა და სპირტსახდელი ქარხანა მოუწევია. არაყსა და სპირტს ყურძნის ჭაჭისგან ხდიდნენ. 1893 წელს 420 ვედრო არაყი დასაკონიაკებლად მუხის კასრებში ჩაუსხამთ და სასახლის სარდაფში შეუნახავთ, სადაც კონიაკის დაძველება 5-6 წლით იყო ნავარაუდები. პრინცს ამ საქმიანობის გაფართოვება სდომებია და საფრანგეთიდან ამ მიზნით კონიაკის დამზადების სპეციალისტიც მოუწვევია, თან თავისი მცირე ქარხნის იმდროინდელი უახლესი ტექნიკის აღჭურვასაც აპირებდა. თუმცა ეს წამოწყება მისმა გარდაცვალებამ ჩაშალა. მიურატს სპეციალურად კონიაკის დასამზადებლად გაუშენებია თავის მეურნეობაში ფრანგული ვაზის ჯიშები: დიურიფი, ფოლ-ბლანში და სხვა.

მიურატმა ჭკადუაშის მამულიდან ყურძნის პირველი მოსავალი 1893 წელს მიიღო 1889 წელს დარგული იმერული ვაზის ჯიშებისაგან და იზაბელაზე დამყნობილი ოჯალემისაგან.

ამ წლიდან მოყოლებული ყოველწლიურად იზრდებოდა მოსავლის რაოდენობა. უხვმოსავლიანობის პერიოდში 1000 ვედრომდე ღვინოს ამზადებდნენ. 1893 წელს პირველად დაწურული ღვინო ჭკადუაშის სასახლეში ინახებოდა.

წარმოებული ღვინოებიდან ყველაზე მეტ ყურადღებას ოჯალემის წითელი ღვინო იმსახურებდა. ჭკადუაში მოწვეულ ოჯალემის ღვინოში ალკოჰოლის შემცველობა 120 აღემატებოდა. ეს მუქი წითელი ფერის ღვინო სისქით და სასიამოვნო არომატით ხასიათდებოდა. მიურატის დაბლარზე დაყენებული ოჯალემის ღვინო როდესაც ჭკადუაშის ხანდაზმულ მცხოვრებლებს გაუსინჯავთ, უთქვამთ, რომ ის არაფრით ჩამოუვარდებოდა მაღლარ (ხეზე გაშვებულ) ოჯალემს, რომელიც ჭკადუაში ვაზის დაავადების გაჩენამდე ხარობდა.

პრინც მიურატის მამულებში დამზადებული „ოჯალემის“ ღვინოს პარიზის არისტოკრატიულ წრეებში დიდი პოპულარობა ჰქონდა მოპოვებული. 1912 წელს პა-

რიზის ღვინის საერთაშორისო გამოფენაზე „ოჯალეში“ საუკეთესოდ აღიარეს და ოქროს მედალი მიაკუთვნეს (64, 124).

იმერული ვაზის სახეობებიდან დამზადებული თეთრი ღვინოები ფერით, სიმაგრით და გემოთი ძალზე წააგავდნენ თვითონ იმერეთში დაყენებულ ღვინოებს, ხოლო ბუკეტით და არომატით კიდევაც სჯობნიდნენ. იმერული ვაზის ჯიშებიდან განსაკუთრებით კრახუნა გამოირჩეოდა.

1896 წლისათვის ზუგდიდის მაზრაში დაბლარი სავენახო მეურნეობათა რაოდენობა და ფართობი მეტად მცირე იყო.

მაგ. 1. ჭკადუაში 5 ერთეული, სულ 27 ჰექტარზე, (აქედან 25 ჰექტარი მიურატების იყო).

2. რიყეში 5 ერთეული, სულ 1, 73 ჰექტარზე.

3. ლიაში 3 ერთეული, სულ 1, 16 ჰექტარზე და სხვა.

ზუგდიდის მაზრაში დაბლარი სავენახო მეურნეობიდან ყველაზე მეტი ფართობი მიურატების ჭკადუაშის მამულს ეკავა (58, 45-146).

დანართი 3

ჭკადუაშის სასოფლო საზოგადოების საკომლო სია. 1886 წლის აგვისტო

(სია შეადგინეს ჭკადუაში მცხოვრებმა გლეხებმა: მარკოზ ნაჭყებიაშ, ბაზალა ანთიამ (მამასახლისი) და მათე ყალიჩავამ. სია დაწერილია რუსულ ენაზე მათე ყალიჩავას მიერ. ხელნაწერ დოკუმენტს ბოლოში ჭკადუაშის სასოფლო საზოგადოების ბეჭედი უზის. ობიექტური მიზეზების გამო ყველა გვარ-სახელის ზუსტად ამოწერა ვერ მოვახერხეთ. ვაქვეყნებთ მცირედი შემოკლებით).

1. პაპასქირი ზურაბ ტოტიას ძე . ძმა: ქესქინჯი, მისი შვილი ივანე. ცოლი: ნინო. ასულები: მელანია, მინადორა, ნატალია, მაკრინე.
2. ხარებავა ძოკია კოკის ძე. შვილები: კალისტრატე, ალექსი. ცოლი: სადა. ძმა: ევსტათი. ასულები: ელინო, ნატალია.

3. ხარებავა პახვალა უტუს ძე. ძმა: საბა. დები: მაია, დარიკო, თებრონია.
4. ხარებავა მოპიტია ჩქულანტიას ძე. ცოლი: ნინო. შვილები: სოლომონი, კიმო, ბასილი, კაისიმე, ანა. ნათესავი: მირდია.
5. ჭოჭუა ილარიონი ძუკუს ძე. და: ზენათა, ნათესავები: ტოტია, ცირუ, ლიზა.
6. ჭოჭუა გაძუ ჭულიას ძე. ცოლი: მარია. შვილი: ქუთარი.
7. ჭოჭუა ბეხუ ჭულიას ძე. ცოლი: ირინა. შვილები: სოლომონი, მანჩა, დარუხანა.
8. მამფორია ალექსი გიგოს ძე. დედა: მარია. დები: ელიზა, მატო. ედუკია.
9. გულორდავა მაკვალა პახუს ძე. შვილები: ძოკია, ალექსი, ტარიელი.
10. გულორდავა პეპუ. შვილები: ბებუთო (ისიდორე), ნატალია. ძმა: ესტატე. და: ქრისტინა. ცოლი: მატრო.
11. გულორდავა ტოტია პახუს ძე. შვილები: კიდარი, გრიგოლი, კონსტანტინე.
12. გულორდავა კონია ჯოდორიას ძე. შვილები: მამუკა, ტაგუ, როსტომი.
13. ანთია ივანე კაკუს ძე. შვილები: ლევანი, მოსე. ცოლი: მაია.
14. ანთია ძოკოია კონას ძე. შვილები: გერასიმე, ალათი, ქრისტინე, ანა, პარასკევა.
15. თორდია დოკომია ბუტას ძე. ცოლი: ტასია. შვილი: მიხეილი.
16. ცაგურია ხუტუ ჯოგოს ძე. ცოლი: ელიზა. შვილები: მიხეილი, ესტატე, თეიმურაზი, მარინა.
17. ბერულავა ჯარდანი ივანეს ძე. ცოლი: თათია. შვილები: რუსუ, ირინა.
18. ბერულავა ჯუტუ ივანეს ძე. შვილები: სტეფანე, ფუცარა, სპირიდონი, ალათია.
19. ბერულავა ბურდღუ ივანეს ძე. შვილები: სოლომონი, დავითი, კონსტანტინე, იაკობი, ანოსა, სალომე, გაიანე.
20. ბერულავა ქუჩუ ივანეს ძე. შვილები: ძოკო, ბუდუ, გრიგოლი. შვილიშვილი: ბასილი. ცოლი: მაკაია. რძლები: დარია, გუტიკი.
21. ცაგურია მურზა გიორგის ძე. შვილები: დიმიტრი, ყარამანი, ელიზბარი, ერმინე, გრიგოლი, რუსუ. ცოლი: ნინო.
22. ჩემია ბათა ივანეს ძე. შვილები: ივანე, ქეთე. ცოლი: ირინა.
23. ჩემია იესე გვატის ძე. ცოლი: მინადორა. შვილი: მართა. ძმები: პეპუ, საბა.
24. ჭითანავა ბეჟანი ბიდუს ძე. ცოლი: კესო. შვილები: ილარიონი, მიხეილი, ხელქანა, მართა. ძმები: ისლამი(საბა), ყარამანი.
25. ჭითანავა ალექსი უტუს ძე. ძმა: ლევანი. ნათესავები: მიქელე, კოსტა, ეფთვიმე, ალათია, უჩა. და: ტასია. დედა: ხვარამზე.
26. ჩემია ჯღაკუ ჯოდორიას ძე. შვილები: მათე, სტეფანე, ძოკია, ირინე, ელენე.

ცოლი: ტაბა. რძალი: მაია.

27. გულორდავა ქუთარი. შვილები: მიხეილი, დუტუ (გრიგოლი), ჩინჩა (ნიკოლოზი), ჩელა (კალისტრატე), კონსტანტინე, ანეტა. ცოლი: მაია.
28. ნაჭყებია გვიჩია ივანეს ძე. შვილები: შარუ, დიტო. დარიკო, ალათია. შვილიშვილები: მინადორა, მელანია. რძალი: ქეთო.
29. ნაჭყებია მარკოზი ხახუს ძე. შვილები: დიმიტრი, ნიკოლოზი, პელაგია, გაიანე, ტერეზა. ცოლი: კიზირხანი.
30. ბერულავა ივანე ბახუიას ძე. შვილები: სოსია (ანტონი), ანდრო, გრიგოლი, თეოსია, მაკრინე. ცოლი: ნინა.
31. ნაჭყებია სოსო ცუგოს ძე. შვილები: მაქსიმე, თეიმურაზი, გვაძი, ფარნა (თეოფანე), მალხაზი, ეკა, ივლიტა. ცოლი: ელიზა. ძმა: საბა.
32. ნიუარაძე ტაგუ ტუტუს ძე.
33. ჩემია ნარტია გვატის ძე. შვილები: ელიზბარი, მარინე, მინადორა. ცოლი: კესო.
34. ნაჭყებია სტეფანე მახუს ძე. ცოლი: მაია. შვილი: ქრისტინე.
35. ნაჭყებია კოსტა მახუს ძე. ცოლი: ტასია.
36. ნაჭყებია ივანე გვატის ძე. ცოლი: ეკა. ძმა: გრიგოლი. და: მაკრინე.
37. გულორდავა კინტირია. შვილები: ნაუ, ბახვა, პილუ. ცოლი: დუდუხანა. შვილიშვილი: კალისტრატე. რძალი: ბარბარე.
38. ნიუარაძე გუგუნა ქვაცას ძე. შვილები: კაპიტონი, ესავა, ქეთე. ცოლი: მარიკა.
39. ნიუარაძე პახვალა ქვაცას ძე. შვილები: მიხეილი, გაიანე, თეკლე. ცოლი: ნინო.
40. ნაჭყებია როსტო გუტულიას ძე. შვილები: ალექსი, ანტონი, მაკარი. ცოლი: კესო. ძმა: სოსრამი.
41. ნაჭყებია კონია გუტულიას ძე. შვილები: ნესტორი, ცაცუ. ცოლი: დარიკო.
42. სოსელია იორდანე თამაზის ძე. შვილები: მაჩი, სალომე, კესა, ბარბარე.
43. სოსელია მერაბი ხოსიკას ძე. შვილები: იულონი, კონსტანტინე, ევლოკია. ცოლი: ირინა.
44. სოსელია თევდორე კაკუჩის ძე. შვილები: გრიგოლი, კონსტანტინე, ლევანი. მათა, ოლღა. ცოლი: სასია. ძმა: ბარდღუ.
45. სოსელია დუტუ ხოსიკას ძე. შვილები: თებრო, მატრო. ცოლი: კატია. ძმა: თადა.
46. ანთია ათაია კაკუიას ძე. შვილები: ბაგრატ, ბასილი, მინადორა, ცაბუ. ცოლი: სელემხანი.
47. ანთია გუხუია გურიკონის ძე. შვილები: ბარდღუ, უტუთია, ალექსი, კალე

(გრიგოლი), სესია. ცოლი: თეკლა.

48. ანთია ბეკონია ივანეს ძე. შვილები: მაქსიმე, ცუკუ, ბესო, ანტონი, ანდრია, კატო. ცოლი: ცუცუ.
49. ანთია ჯატუია ქუჩუს ძე. შვილები: მიხეილი, ნატალია, კაზირხანი. ცოლი: ცუბუ. ძმა: ივანე, მისი შვილი: გრიგოლი. ნათესავი: მაკრინე.
50. ანთია ძოკია გურიითას ძე. შვილი: გრიგოლი. ცოლი: ხანძა.
51. ანთია ბურდღუ ქუჩუს ძე. შვილები: გვანჯი (ლუკა), დადა, კაკულა. ცოლი: თათია.
52. ხარებავა ივანე ლუხუს ძე. შვილები: ქუჩუ (გიორგი), თევდორე, პელაგია, ქრისტინე, მართა, კატო. ცოლი: ბარბარე.
53. ხარებავა სვიმონია ლუხუს ძე. ცოლი: სალომე. შვილი: თებრონე.
54. გოგინავა ბახვა გუტუს ძე. ცოლი: სალომე.
55. გოგინავა თეიმურაზი გუტუს ძე. შვილები: მაკრინე, მატო.
56. ბერულავა ბოჩია გუძუს ძე. შვილი: სტეფანე. შვილიშვილები: ბახვა, სოფრო, კიკო, ალათია, ქრისტინე, თებრონია. ცოლი: მარია.
57. ბერულავა ჩახუნა კოჩას ძე. შვილები: ნინო, ძიკა, ოლღა.
58. ბერულავა ბეჩუნა კოჩას ძე. ცოლი: მაკრინე. დები: მეთო, ირინა, ბარბარე, სოფია.
59. ნაჭყებია ქოჩია გოგიას ძე. შვილები: მიხეილი, ალექსი, მარია. ძმა: ქენჩი.
60. ჯაიანი შავარდენი კაციას ძე. ცოლი: გულქანი. შვილები: კოსტა (მაქსიმე), ტასია, ნინო. ნათესავები: ბათა, სამსონი. ბათას ცოლი: მენიკი. შვილი: მინადორა.
61. მანია ბურდღუ. შვილები: ყარამანი, ილარიონი, მიხეილი, მარია, ბარბარე.
62. მანია თეიმურაზი.
63. ჯაიანი ბათუ კაციას ძე. შვილები: ძოკო (მარკოზი), დარიკო.
64. ანთია ქუთურუა ბოშიკიას ძე. შვილები: ძიკვა, ქესქია, მიხეილი, მაკრინე.
65. ანთია სოსრანი. შვილები: სვიმონი, ჰეიდარი, სალომე, მზეხა, კეკელა. ცოლი: ნინო.
66. ბერულავა გუხუია უჩარდიას ძე. შვილები: ზაკა, ბართლომე. ცოლი: მარიკა.
67. ჩოკორაია ბურდღუ მაჭირხოლის ძე. ცოლი: ელენე.
68. ანთია ივანე სკვაშიას ძე. დედა: გუცი. და: ტასია.
69. ანთია ბურდღუ კიკოს ძე. შვილები: ყარამანი (მალაქია), დათიკო, მართა,

- მატრონა. ცოლი: ედუკია. ძმები: მარკოზი, ბეჩუნა.
70. ანთია ქუთულა კიკოს ძე. შვილები: ბადა (ანტონი), იულონი, ანიტა. ცოლი: კეკელა.
 71. ანთია სტეფანე. ძმები: ესავა, გატუ.
 72. ნაჭყებია დავითი ხახუს ძე. შვილები: ედუ, სოსრია. ძმები: მათე, ნიკოია.
 73. ნაჭყებია ივანე უჩარდიას ძე. შვილები: ძოკია, მალხაზი.
 74. ნაჭყებია საბა უჩარდიას ძე. შვილები: დავითი, კონსტანტინე, მინადორა. ცოლი: კესო.
 75. ჭითანავა უჩანა ქოჩოს ძე. ძმა: ანტონი. დები: მენიკი, სალომე, ქრისტინე.
 76. ჭითანავა გიო ძორგოს ძე. შვილები: სვიმონი, კონსტანტინე, იოსები.
 77. ჭითანავა ნიკოია ძორგოს ძე. შვილები: მიხეილი, ბაგრატი. ძმები: კაჟინა, ბიჭია.
 78. ჭითანავა ძოკოია. შვილიშვილები: დიტო, გრიგოლი, იაკობი.
 79. ჩემია გვანჯი ხუტუს ძე.
 80. ჩემია ბეჩუ ხუტას ძე. ძმა ძიკი.
 81. ჯინჯოლავა ქვიქვი. შვილი სოფრომი. შვილიშვილები: მიქე (გვიტი), ქრისტინე.
 82. გაბისონია ივანე ქუჩუს ძე. შვილები: ამბროსი (ნიკოლოზი), გაიოზი, პარასკევა. ცოლი: სალომე.
 83. ყუფუნია ზორყანი. შვილები: პახვალა, კოტე.
 84. ნაჭყებია სტეფანე სისოს ძე. შვილები: თევდორე, დუტუ, ილარიონი.
 85. ნაჭყებია ოსიკა ქვიქვინიას ძე. შვილები: მიქე, ტაია (გიორგი), მარკოზი.
 86. ნაჭყებია პეპუ დათიას ძე. შვილები: მიხეილი, ანტონი.
 87. ნაჭყებია უჩანა ქუჩუს ძე. შვილები: ქუმათი, უტა, ზაკა.
 88. ბერულავა სევაშია ჯოდორიას ძე. შვილები: სიკო, ივანე. შვილიშვილები: ქუთარი, მიხეილი.
 89. გაბისონია გვანჯი დუტუს ძე. ცოლი: მარია. ასული: ნინო.
 90. ბერულავა ბურდღუია შაქარას ძე. შვილები: კოსტა, ტაგუ, ექვთიმე, გიორგი. ნათესავები: პახვალა, ვასილი.
 91. ბერულავა ბოჩია ყურუს ძე. შვილი კინტირია (თევდორე). ცოლი მარიკა.
 92. გაბუნია სვიმონი. შვილები: რევაზი, ალექსი, ესტატე, გრიგოლი, ილარიონი.
 93. თორდია გიო საბას ძე. შვილები: არჩილი, გერასიმე, ეგნატე.
 94. თორდია სიკოია საბას ძე. ძმა ბახვა. ნათესავი: ისიდორე.

95. კუხალეიშვილი ლომიკია ბექუს ძე. შვილი ბოშია. შვილიშვილები: სვიმონი, ანდრო, სამსონი.
96. კუხალეიშვილი აბრამი ლომიკიას ძე. შვილები: სპირიდონი, სალომე.
97. კუხალეიშვილი ბიჭიკია ლომიკიას ძე. შვილები: ივანე, სერგო, ბადურა (სოფრომი), დავითი, მიხეილი, ბასილი.
98. კუხალეიშვილი თევდორე ლომიკიას ძე. შვილი: ვასილი.
99. კუხალეიშვილი იოსები ლომიკიას ძე. შვილები: კონსტანტინე (კოსტა), კოჩია, გრიგოლი, ნიკო (მიხეილი), იაკობი, რომანოზი, გაბრიელი.
100. ხარებავა ჯათუ შაქარას ძე. შვილები: საბა, ივანე, გრიგოლი, სვიმონი, კონსტანტინე
101. ხარებავა მიქე შაქარას ძე. შვილები: პახვალა, სპირიდონი, იულონი, ქიშვარდი, ბესარიონი.
102. ჯალაღონია ბაკუ. შვილები: კოსტა, ჯაკუ, ანტონი.
103. თორდია ლუსუმი. შვილები: მათე, ირინე, გიორგი, როსტომი.
104. თორდია ბერუკა პახუს ძე. ძმა: კოსტა.
105. თორდია თეიმურაზი ღუტუს ძე. ცოლი: კეკელა. შვილი. ნინუცა.
106. გაბუნია კვინჩა შუკოს ძე. შვილები: ხუტუ, ივანე. შვილიშვილები: ბახვა, ალექსი, ნიკო, ანდრო, სამსონი.
107. გაბუნია დათაია კვინჩას ძე. შვილები: სპირიდონი, ალათი, ანნა, ქრისტინე.
108. გაბუნია გვანჯი შუკოს ძე. შვილები: კიკო, კოსტა, ანდრო, ეკა.
109. ძიმცვიშვილი გვანჯი ბენარიკას ძე. შვილები: თეიმურაზი, მარკოზი, ოქროპირი, პელაგია; ტასია.
110. ძიმცვიშვილი ბატულა ბენარიკას ძე. შვილები: ისიდორე; ფატიმა, ჭუკია;
111. ძიმცვიშვილი პეპუია ბენარიკას ძე. შვილები: ალექსანდრე, მატო, მინადორა, ეფროსინე.
112. ძიმცვიშვილი ბურდღუია ბოშიას ძე. შვილები: ანდრო, ფუცარა (ისააკი), ეფოსინე, მინადორა.
113. ძიმცვიშვილი ბაკური ბოშიას ძე. შვილები: ფილიმონი, სტეფანე, კოსტა, მარინა
114. ძიმცვიშვილი ჯოტო ბოშიას ძე. შვილი ბიჭია.
115. ნაჭყებია ჯატუ სკვამიას ძე. შვილები: ევგენი (ეგნატე), მანჩა, ჯგებე, ზურაბი (კირილე), ტარასხანი (იერემია), მაიკო, ირინა, მაია. ძმა: გუჯუ

- 116.თორდია ისლამი: ძმები: კელუცა, ალექსი, სვიმონა, ანტონი. და: ელისაბედი.
- 117.თორდია ბახვა მახუტიას ძე. ცოლი: ბარბარე. შვილი: მიხეილი.
- 118.თორდია გუტუ მახუტიას ძე. შვილები: ანდრო, გიორგი (ნიკოლოზი), ზებედე, ივანე, ქრისტინე, მენიკი.
- 119.ბერულავა ხახუ. შვილი ბახვა. ძმა: ხვიჩა.
- 120.ბერულავა უჩანა გიორგის ძე. შვილები: სიკოია, დათაია, იულონი
- 121.ჯინჯოლავა მახუტია ბოშიას ძე. შვილი: კოსტა. შვილიშვილები: ბაგრატი, მაქსიმე, ქრისტინე, დარიკო.
- 122.ჯოლია ჯუტუია ბაბკონის ძე. შვილები: სოსო, პავლე.
- 123.ნაჭყებია გიგო შუკოს ძე. შვილები: დიტო, ანდრია, ლევანი, პუპი, მარია.
- 124.ნაჭყებია ივანე შუკოს ძე. შვილები: კოსტა, მაკრინე, ელენე, მარინე, მართა.
- 125.ჯინჯოლავა გუტი გუკოს ძე. შვილები: გატუნია, დიმიტრი, ხახუ (ევგენი), ივანე (პეტრე), კირილე, კეკელა, მართა.
- 126.ყალიჩავა გრიგოლი ქუჩუს ძე. შვილები: ისლამი, ძოკო, შუშუ. შვილიშვილი: რომანოზი.
- 127.ყალიჩავა გონია ქუჩუს ძე. შვილები: მოსე, თევდორე, პელაგია.
- 128.ყალიჩავა მათე ქუჩუს ძე. შვილები: ალექსი, გერასიმე, სოფრომი, მაკრინე, ალათია, მართა, მინადორა.
- 129.მანია გუდუ გოჯოს ძე. ძმები: იოსებ, ფარნა. და – თინიკო.
- 129ა. მანია საბა ციტუს ძე. შვილი: პეტრე. ძმები: ტაგუ, პახული
- 130.მანია ქვაცა კვაჭიას ძე. შვილები: გვადი, ირინა, კესა.
- 131.მანია პეხუ ბატას ძე. შვილები: მუსა, კეგვა, შვილიშვილები: თევდორე.
- 132.ანთია ვატუია მაცის ძე. შვილები: ქუთარი, სვიმონი, თადეოზი.
- 133.ანთია დათაია. შვილები: ალექსი, პეტრე (მელიტონი), აკაკი, ექვთიმე, ელენე.
- 134.მანია გუდოკა გურიშიას ძე. ცოლი: ესმახანი. და: ცუცა.
- 135.ჭითანავა ბურდღუ ქუჩუს ძე. შვილები: ბეკუ, ძიკი, ნატალია, გულქანი. შვილიშვილები: ბასილი, თევდორე.
- 136.ჭითანავა თომა ქუჩუს ძე. შვილები: კიმოთია, ირინე
- 137.ყუფუნია საბა კიპას ძე. შვილი: სოლომონი. ძმა: მელიტონი.
- 138.თორდია პეპუ გვათას ძე. შვილები: მიხეილი, სოლომონი, ბენედიქტე; ანა, ელისაბედი.
- 139.ყუფუნია ივანე უტუიას ძე. შვილები: მიხეილი, კესა, ეკატერინე.

- 140.თორდია ცაკვა გვათას ძე. შვილი: ქრისტინე
- 141.თორდია ბურდღუ ბათაკვას ძე. შვილები: კონია, მაქსიმე, ძმა: ტაგუ. ტაგუს შვილი ალექსი.
- 142.ჯინჯოლავა სვიმონი ბოშას ძე. შვილი: ივანე.
- 143.ჯინჯოლავა მათეია სვიმონის ძე. შვილები: ალექსი, გვადა, იაკობი, შარუ, კეკელა, სალომე.
- 144.ჯინჯოლავა ივანიკა ბოშას ძე. შვილი: ტაგუ. შვილიშვილები: დოსია, ნატალია, შუშუ.
- 145.ჯინჯოლავა გვაძია ივანიკას ძე. შვილები: ნიკო, პავლე, ანდრო (მოსე), გიგო, იოსები, ედუკია.
- 146.მიქია თევდორე გონიას ძე. ცოლი: ესმა.
- 147.ხორგუანი დულუ ნიკოს ძე. ძმა: კალისტრატე. დები: ივლიტა, მაშა. ნათესავი: ანდლულაძე ანდრო.
- 148.ხორგუანი ივანე ტოტოს ძე. ცოლი: სალომე.
- 149.ხორგუანი დიმიტრი აღმაზის ძე. შვილები: პავლე, კოსტა (აღწერის დროისთვის დაპატიმრებული იყო), ელენე.
- 150.პაპავა ივა უტუს ძე. შვილები: ეგნატე, მაქსიმე, ქუთარი, მელიტონი, მატრონა.
- 151.პაპავა გვანჯი ივას ძე. შვილები: ლაზარე, ეკატერინე. ცოლი: მენიკი.
- 152.პაპავა საბაია ტუტუს ძე. შვილები: ელიაზარი, ოლღა, მინადორა.
- 153.პაპავა სკვამია ტუტუს ძე. შვილები: ნაუ, ძოკია (აქესენტი), კესა, გაბრიელი, ქრისტინე, ცუცა.
- 154.ადამია დათა დათუას ძე. შვილები: ილარიონი, კონსტანტინე, თებრონია, ელენე.
- 155.ადამია ბახვა დათუას ძე. ძმა: ქუჩუ.
- 156.ნაჭყებია მახუტია ივანიკას ძე. შვილები: ძოკო, კელუცა (ფილიმონი).
- 157.გაბისონია იოსე ყურუს ძე. შვილები: მალხაზი, ძოკია. მალხაზის შვილები: ანდრია, ხარლამპი, კალისტრატე, ვარლამი, მაკრინე, სალომე.
- 158.გაბისონია ილია ბაკუიას ძე. ძმები: ნიკოლოზი, თეიმურაზი. დები: ნინო, მინადორა.
- 159.ბადათურია უტუნა ვაღურუიას ძე. შვილები: კეგვა, ქვაჩალა (ივანე), პესუ (კირილე), ეგნატე, გრიგოლი (გაბრიელი), ელენე, კეკელა
- 160.არახამია ივანე გონიას ძე. შვილი: ნატალია.

- 161.ჯალალონია პიპუ ხუტატის ძე. შვილები: მაკრინე, პარასკევა, ირინე, დესპინე, ქეთე, ელუკია.
- 162.ლაშხია გახუნია ქონას ძე. შვილები: ჯუბუ, თადეოზი, ზოსიმე, პარასკევა, მატრონა, ალათია, ანეტა.
- 163.კვარაცხელია ბახვა შაქარას ძე. შვილი: ფილიპე
- 164.ვეკუა გიორგი ბურღუს ძე. შვილი: კესარია. ძმები: ეგნატე; ზოსიმე.
- 165.მანია ჯატუ პახუს ძე. შვილი: გუტი. შვილიშვილი: ზოსიმე, ანა
- 166.მანია ბიბუ პახუს ძე. ცოლი: მანია
- 167.მანია სტეფანე ბიჯგვას ძე. ძმები: ძვამეა, დიმიტრი, სიდო, როსტო, და: ბარბარე.
- 168.ანთია თენგიზი ივანიკას ძე. შვილები: ვასილი (ივანე), ძაბა (ნიკოლოზი), მათიკო.
- 169.ანთია მარკოზი ივანიკას ძე. ცოლი: ზესნა
- 170.ანთია ძოკია უტუს ძე. ცოლი: ტასია. დები: მათოია, სალომე
- 171.თორდია დავით კონიას ძე. შვილები: დიმიტრი, ალექსანდრე.
- 172.თორდია ფუცარა დავითის ძე. შვილები: ლუკა, იულონი
- 173.თორდია გოგი კონიას ძე. შვილები: იოსე, კალისტრატე.
- 174.ანთია ბაზალა ქუჩურიას ძე. შვილები: ფარნა, გრიგოლი, სვიმონი.
- 175.ანთია პახუ გუტუს ძე. შვილი: რაჟდენი.
- 176.ანთია ზაკა ქონოს ძე. შვილები: მანჩა, პავლე (კადირბეი).
- 177.ანთია უჩანა ქონოს ძე. ძმა: თადა.
- 178.ანთია ქონილია ტუტუს ძე. შვილი: თეიმურაზი (მოსე).
- 179.ანთია ნიკოლოზი
- 180.ანთია კოსტა გოგიას ძე. ძმები: ბათუ, ისლამი.
- 181.ანთია გიგოია ქონას ძე. შვილი: ჯვებე.
- 182.ანთია ტატუა ქონას ძე.
- 183.გულორდავა ბაკურა გურიკონის ძე. ძმები: კიღუ, მოტი, ქვათათი.
- 184.გულორდავა ივანე ქვინჯის ძე. ძმა: ჩერეკვა.
- 185.გედენიძე ივანე სვიმონის ძე. დები: ეკა, თებრო.
- 186.ნიუარაძე სოსრანი გიორგის ძე. შვილები: ქრისტინე, მატრონა
- 187.მანია სტეფანე გაძუს ძე. შვილი ფუცურა (ივანე). ძმა: ლავრენტი
- 188.ნაჭყებია ბიბუ გიორგის ძე. შვილები: უტუ, ივანე

- 189.ნაჭყეობია პახუია ბუჭუსს ძე. შვილები: ბენუ, ქუთარი, დიმიტრი, პავლე.
- 190.ნაჭყეობია ასლა კოჩიას ძე
- 191.ნაჭყეობია ბურდღუ კოჩიას ძე
- 192.გოგინავა ბურდღუ ხუხას ძე. შვილი: პეტრე. ძმა: ტოტო
- 193.ყუფუნია ზაკა ბაკუს ძე. შვილები: ტიმოთე, ელენე, ქრისტინე, დარიკო, ელპიტე; ცოლი: მაკრინე.
- 194.ყუფუნია ბარდღა ბაკუს ძე. შვილები: მაია, მიხეილი, საიდე, მატო. ცოლი: მარია
- 195.ყუფუნია ქედი ბაკუს ძე. შვილები: სკუნჩი (ანდრო), მარია, ბარბარე. ცოლი: ირინა.

სულ 206 კომლი. ზ.ს.ი.ე.მ. დოკუმენტი 8138

ჭკადუაშის პრინცესა მიურატის სასახლის
1912 წლის გასაგლის სია ს. ჭკადუაში

<u>მუშები</u>	<u>დღიური ანაზღაურება</u>
1. ლუკა ახვლედიანი	3.20 რუბლი
2. ჯუმბერ ჭითანავა	80 კაპიკი
3. ცუკულა ჭითანავა	80 კაპიკი
4. ერეკლე ნაჭყებია	60 კაპიკი
5. აქესენტი ჭითანავა	3 რუბლი
6. ჯვებე ჯოლოსავა	3 რუბლი
7. ისიდორე ბეჭვია	3 რუბლი
8. ნიკო ხეცურიანი	50 კაპიკი
9. გიორგი სვანიძე	1.33 რუბლი
10. მისა მუშკუდიანი	1.33 რუბლი
11. ლუკა ახვლედიანი	1.33 რუბლი
12. ფარნა ჭითანავა	1.33 რუბლი

13. იოსებ ჭითანავა	1.33 რუბლი
14. ლევან ჭითანავა	1.33 რუბლი
15. აექსენტი ჭითანავა	1.33 რუბლი
16. პავლე პაპავა	1.33 რუბლი
17. მისა ფიფია	1.33 რუბლი
18. ისიდორე ბეჭვია	1 რუბლი
19. ცუკუნია ჭითანავა	1.33 რუბლი
20. პილა ფიფია	1.33 რუბლი
21. კონია მიქანაძე	
22. ფილუ გულორდავა	
23. ვლადიმერ ნადარეიშვი ლი	
24. მალხაზ ჭითანავა	
25. მისა ნაჭყებია	

ანგარიში ჭკადუაშის სასახლის შედგენილი 20 თებერვალს 1914წ.

ს. ჭკადუაში

ღვინო 70 “ბოჩკა” ორმოც-ორმოც ვედროიანი.

7 ფურგონის ცხენი და ერთი უბრალო 5 უდლის ხარები. ცხრაშეტი ცხვარი. შვიდასი (700) ქილა სიმინდი. 6 ბოჩკა “პიკეტია”.

1913 წ. 12 ნოემბრიდან გაიყიდა ღვინო 120 მანეთის და 3.5 აბაზის.

გაუგზავნე დაეით ჭითანავას 50 დაბეჭდილი ბოთლი.

გასავალი	სეზონური ჯამაგირი
1. ფარნა ჭითანავა	20 რუბლი
2. ძეგვე ჭითანავა	40 რუბლი
3. ლევან ჭითანავა	5 რუბლი
4. ერეკლე ნაჭყებია	14 რუბლი
5. იოსებ ყურაშვილი	4 რუბლი
6. კვაჭია ნაჭყებია	22 რუბლი
7. იოსებ ჭითანავა	35 რუბლი
8. სამსონ ჩხეტიანი	2 რუბლი
9. გრიგოლ ქობალია	3 რუბლი
10. ევგენი აბრავა	10 რუბლი

სია

მოსამსახურეებისა ჭკადუაშის სასახლის 20 თებერვალი 1914 წელს
მოწყალეო ბატონო პრინცესა ბებე! მე მყავს მოსამსახურე მუშები:

ბაღის	წლიური ჯამაგირი
1. ფარნა ჭითანავა	180 რუბლი
2. იოსებ ჭითანავა	130 რუბლი
3. სამსონ ჩხეტიანი	120 რუბლი
4. სოლომონ ჩხეტიანი	115 რუბლი
5. ამბაკო ყურაშვილი	90 რუბლი
6. ლავრენტი ჩხეტიანი	90 რუბლი

7.	კირილე ჩხეტიანი	60 რუბლი
8.	ისიდორე ბეჭვია	120 რუბლი
9.	თომა ჩხეტიანი	120 რუბლი
10.	ჯეგბე ჯოლოსავა	130 რუბლი
1.	ლუკა ახვლედიანი	200 რუბლი
2.	იოსებ ყურაშვილი	120 რუბლი
	ბოსტნის მებაღე:	
	მელიტონ ყურაშვილი	
	მეწისქვილე	
	კონა მიქავა	45 რუბლი

ბატონო ბებე თქვენი მოსამსახურენი ესენი არიან და კიდევაც საკმარისი არიან, სხვა ყველა გაშვებული არის:

თედორე დარასელია

წყაროები და ლიტერატურა:

1. ს. ჯანაშია, გიორგი შარვაძე, ნარკვევები აფხაზეთისა და სამეგრელოს კულტურული ისტორიიდან, მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის, ნარკვ. III, თბ. 1939.
2. Акты Кавказского археографическою комиссею Т. XI, 1882.
3. ნიკო დადიანი, ქართველთ ცხოვრება, ტექსტები გამოსცა, წინასიტყვაობა, კომენტარები, საძიებლები და ლექსიკონი დაურთო შ. ბურჯანაძემ, თბ. 1962.
4. ლ. თოდუა, გ. ლაშხია, კორცხელის ისტორიულ-გეოგრაფიული მიმოხილვა, თბ. 1999.
5. არქანჯელო ლამბერტი, სამეგრელოს აღწერა, თარგმანი ალექსანდრე ჭყონიასი, თბ. 1938.
6. დონ ჯუზეპე ჯუდიჩე მილანელი, წერილები საქართველოზე, XVII საუკუნის იტალიურიდან თარგმნა, წინასიტყვაობა და შენიშვნები დაურთო ბ. გიორგაძემ, თბ. 1964.
7. შ. ბურჯანაძემ, ლიხთ-იმერეთის 1737 წლის რუკა, როგორც ფეოდალური საქართველოს ისტორიის პირველწყაროები, ხელნაწერთა ინსტიტუტის მოამბე, I, თბ. 1959.
8. გ. აკოფაშვილი, ქართველი დიპლომატი ნიკოლოზ ჩოლოყაშვილი-ნიკიფორე ირბახი, თბ. 1977.
9. ჭკადუაშის სასოფლო საზოგადოების საკომლო სია, შედგენილი 1886 წლის აგვისტოს. ზუგდიდის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი, №19170, დოკ. №8138
10. გაზ. “Кутаисские ведомости” №16. 17. XI, 1887.
11. ა. ლლონტი, ქართველური საკუთარი სახელები, თბ. 1986.
12. თ. სოსელია, ნარკვევები ფეოდალური ხანის დასავლეთ საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიიდან, ნარკვ. III, თბ. 1990
13. С. Вумин, П. Гребельский, Ю. Чиковани. Дворянские роды Российской империи, Т Ю князя Царства Грузинского, М. 1998.
14. კ. ბოროზდინი, სამეგრელო და სვანეთი, თბ. 1934
15. ზუგდიდის სახ. ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი, ხელნაწერი წიგნი №32
16. გაზ. „კოლხიდა“ №116, 1911წ. 21.X

17. ი. მეუნარგია, სამეგრელოს სამთავრო დავით დადიანის დროს, მასალები და დოკუმენტები, ს. ცაიშვილის რედაქციით, თბ. 1939.
18. АКТЫ, VIII.
19. АКТЫ, XI.
20. ს. კაკაბაძე, მასალები სამეგრელოს 1857 წლის აჯანყებაში მონაწილეთა შესახებ, საისტორიო მოამბე, წ. II, 1925.
21. გაზ. „ივერია“, 1894, №13, 19. I.
22. გაზ. „Новое обозрение“, 1895. 4. III
23. მ. პაჭკორია, ვიცნობდეთ კულტურის ძეგლებს, თბ. 1975.
24. ს. ჭკადუაშვილი მცხოვრებ ბესარიონ პაპავას საოჯახო არქივიდან
25. გაზ. “Кутаисские ведомости”, 1888г. II, №6.
26. გაზ. „Новое обозрение” 1895, 4. III, ივერია 1895, 19. II. №37.
27. გაზ. „ივერია“, 1895, 28, II, №44.
28. გაზ. „Новое обозрение“, 1896, 29. XI.
29. გაზ. „ცნობის ფურცელი“, №46, 1896, 4, XII.
30. 1908 წლის საეკლესიო უწყების მონაცემები.
31. გაზ. „კვალი“, 1895. 13. VIII. №35
32. В. Т. Маевский. Кутаисская Губерния, военно-статистическое описание, 1896.
33. გაზ. „ცნობის ფურცელი“, 1898 წელი, 18. VIII. №609
34. გაზ. „ივერია“ , 1904, №264. 18. XI
35. გაზ. „ცნობის ფურცელი“, №3021, 1906, 8. III.
36. გაზ. „ცნობის ფურცელი“ , №3032, 1906, 21. III.
37. გაზ. „ცნობის ფურცელი“, №3003, 1906, 15. II.
38. გაზ. „ცნობის ფურცელი“, №2857, 1905, 9. VII.
39. გაზ. „Закавказье,, №102, 1907, 17. V.
40. გაზ. „კოლხიდა“, №166, 1911. 21. X.
41. გაზ. „საქართველო“, №44, 1915, 16. VII.
42. გაზ. „საქართველო“ №250, 1916, 19. XI.
43. Кавказский календарь, 1914.
44. Сведь статистических данных о население Закавказского края, 1886 წლის მონაცემები.

45. გაზ. „ცნობის ფურცელი“, №293, 1887, 25. VIII.
46. გაზ. „ცნობის ფურცელი“, №3002, 1902, 14. II.
47. გაზ. „ივერია“, №92, 1902.
48. ი. ყიფშიძე, რჩეული თხზულებანი, თბ. 1994.
49. Н. Маар, Яфетические элементы в языках Армении, Известия Императорской Академии наук, №2, 1911.
50. გ. გრიგოლია, ქვის ხანის ღია ნამოსახლარები კოლხეთში, მასალები საქართველოს და კავკასიის არქეოლოგიისათვის, VIII, თბ. 1979.
51. გ. გრიგოლია, მ. ბარამიძე, ნ. ოქროპირიძე, ვ. ჯაფარიძე, ჯ. ჯღამაია, ენგურის არქეოლოგიური ექსპედიციის 1969 წლის მუშაობის შედეგები, არქეოლოგიური კვლევა-ძიება საქართველოში 1969 წელს, თბ. 1971.
52. ჯ. ჯღამაია, სოფელ ლიის შუა საუკუნეების ნაციხარი. მაცნე, ისტორიის, ეთნოგრაფიის და ხელოვნების ისტორიის სერია, №1, თბ. 1980წ.
53. დ. წერეთელი, ლიასა და რეხის მოდამოებში აღმოჩენილი პალეოლითური იარაღების გეოლოგიური პირობები, თბილისი 1966.
54. თ. ბერაძე, ოდიშის ისტორიული გეოგრაფიიდან (XII-XVII ს.ს), სადისერტაციო საკანდიდატო ნაშრომი, თბ. 1967.
55. გრიშა (ქიჩო) დადიანი, 1925 წლის 9 მარტს დაბადებული.
56. პ. ჯიშკარიანი, ზუგდიდის მაზრის ვაჭრობისა და მრეწველობის განვითარების ისტორიიდან, ზუგდიდის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის VI სამეცნიერო სესია, მოხსენებათა თეზისები, ზუგდ. 1964.
57. Список населенным местом Кутаисской Губерний (1905-1906).
58. Сборник сведений по винограду и виноделию на Кавказе, вып. IV, Кутаисская Губерния, Тиф. 1896.
59. საქართველოს 1923 წლის სასოფლო-სამეურნეო აღწერა, ნაწ. I. ტფ. 1925.
60. ცხოვრება გვანჯი ჩიქოვანისა (ჩაწერილი ექიმ დავით კვიციანიშვილის მიერ თბილისის მეორე კოლონიაში, ორთაჭალაში, 1948წ.), ლიტერატურული მატრიანე, თბ. 2005.
61. პ. ჯიშკარიანი, ზუგდიდის რაიონის მშრომელი სოციალისტური რევოლუციისა და სოციალიზმის აშენებისათვის ბრძოლის პერიოდში, თბ. 1968
62. Кавказский календар на 1910г. ч.1.
63. გაზ. “დროება” 1876. 1. VIII, №80.

64. ვ. სიჭინავა, მასალები მევენახეობისა და მეღვინეობის ისტორიისათვის საქართველოში, თბ. 1960.
65. Обзор Кутаисской Губерний за 1901г. кут. 1902.
66. ზუგდიდის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი (ზ.ს.ი.ე.მ), დოკ. III.
67. ზუგდიდის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი (ზ.ს.ი.ე.მ), დოკ. 114.
68. ზუგდიდის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი (ზ.ს.ი.ე.მ), დოკ. 109.
69. გ. კალანდია, გაძარცული საგანძური, თბ. 2006.
70. გაზ. „მებრძოლი“, 1957, 25. IX
71. Карта Кавказского края, Тифлиси 1842 г.
72. Карта Мингрелии с прилежащими землями 1861 г.
73. აკ. ჭანტურია, ეთნოგრაფიული ჩანაწერები, მეგრული რწმენა, წარმოდგენები და ზნე-ჩვეულებანი, მოხრობელთა მეგრული ტექსტი თარგმნა არ. ჭანტურიამ, თბილისის უნივერსიტეტის შრომები, ისტორია, ხელოვნებათმცოდნეობა, ეთნოგრაფია, თბ. 1982.
74. გაზ. „კომუნისტი“, 1932. 18. VII. №166
75. ლ. ჯიქია, 1924 წლის აჯანყება საქართველოს რეგიონებში (სამეგრელო), სამაგისტრო ნაშრომი, თბ. 2007.

Резюме

Папуна Габисониа

Чкадуаши

Село Чкадуаши находится на севере, в 18 км-ах от города Зугдиди. В исторических документах село с этим названием упомянуто с 1849 года. Еще раньше, в 20-30-ых годах 19-го века деревня называлась Ахалдаба. Чкадуаши было принадлежностью княжества Дадияни. Известный историк и генерал-майор Николай (Диди Нико) Дадияни здес в 1824 году построил заловую (базилическую) церковь и колокольню имени Архангела микаела (михаила), которая сохранилась до нынешних дней. В центре Чкадуаши стоял его замок, которого разрушили во время советского периода. В 1880-ых годах в этой деревне принц Ашил Мюрат (родственник императора Наполеона Бонапарта) и его супруга, дочь главара Самегрело (Мингреля) Давида Дадияни, Саломе Дадияни устроили большое виноградное хозяйство, где кроме пород местных виноградных лоз посадили и Французские порода. До сих пор сохранилас вила, где жили супруги. Мюрат скончался в Чкадуаши и похоронен там же. В 1896 году Саломе Дадияни построила церков на могиле своего супруги. Эту церковь разрушили во время социалистического периода. В Чкадуаши, на правом берегу реки Чхоушии, сохранились руины церкви «Джгирмария» (Святой Марии Богородицы).

До 20-ых годов 20-го века в состав Чкадуашского селского общества входили села; Рике и Бежашгали (сегодняшняя Чхория)ю В работе представлены события, которы происходили в Чкадуаши до 20-ых годов 19-20вв., так же материалы этнографии и винограводства. В конце добавлена империйский пережень описания селского населения 1886 года.

summary

Papuna Gabisonia

Chkaduashi

Village Chkaduashi is located far away of 18 km to the north side of Zugdidi. In the historical documents the village is named from 1849. Earlier, in the XIX century, in the 20-30th years the name of the village was Akhaldaba. Chkaduashi was owned by the manorial of the Dadianis. The famous Major-general Nikoloz Dadiani (Didi Niko) built basic church and bell tower of the name of archangel Mikael in 1824, which exist even today. In the centre of Chkaduashi there was his palace which was destroyed in the Soviet period. In 1880 Prince Ashil Miurat (the relative of Emperor Napoleon Bonaparte) and his wife Salome Dadiani (the daughter of the chief of Samegrelo Davit Dadiani) had a great viticulture (with Georgian and French types of vine). Their villa exists even today in the village. Miurati died in Chkaduashi and is buried there. In 1896 Salome Dadiani built church on her husband's burial place. The church was destroyed in the Soviet period. In Chkaduashi on the right side of the river Chkhoushia there are the ruins of the church „Jgirmaria” (named by St. Maria)

In the 20th century till 20th years in the village society of Chkaduashi there were the villages: Rike and Bejashgali (Chkoria today). In the work there are the events happened in Chkaduashi in XIX-XX centuries and the events about the viticulture and ethnography. At the end of the work there is the imperial description of the population in 1886.